

Stichting
Erkende
Restauratiekwaliteit
Monumentenzorg

Inleiding

1 Ethiek

2 Kennis

3 Visie

4 Regie

Bijlage 1
Samenhang bouwkundig advies (url 2001) en restauratievisie & ontwerp (URL 1001)

Bijlage 2
Restauratieladder

Bijlage 3
Definities en begrippen

Bijlage 4
Bronvermelding

Bijlage 5
Vergunningplicht: wetten en verordeningen

Uitvoeringsrichtlijn

Restauratievisie en ontwerp

URL 1001

Versie 1.0

*Vastgesteld door het
Centraal College van Deskundigen Restauratiekwaliteit
op 6 november 2020*

Voorwoord

Deze uitvoeringsrichtlijn beschrijft de werkzaamheden van het restauratie-architectenbureau: architectonisch advies voor de transformatie en restauratie van monumenten, karakteristieke of beeldbepalende gebouwen en objecten in beschermde gezichten. Betreffende werkzaamheden zijn, naast objectief en technisch, ook subjectief en creatief van aard. Om recht te doen aan dit meer poëtische aspect van het vak zijn er in kaders foto's en citaten opgenomen. Conservering, de instandhouding van wat er nog wel is, wordt behandeld in de URL 2001 bouwkundig advies.

Voorgeschiedenis

Deze uitvoeringsrichtlijn vervangt de Gemeenschappelijke Erkenning voor Architecten werkzaam in de Restauratie (GEAR); deze was om meerdere redenen aan herziening toe. Het werkveld van het restauratie-architectenbureau heeft nog steeds als belangrijke component de restauratie – van kamer tot stad en van molen tot kathedraal. Maar dit is in steeds grotere mate een onderdeel geworden van allerlei vormen van verbouwen: gebruiksverbetering, renovatie, herbestemming, herontwikkeling of transformatie. Daarin zijn onderwerpen als comfort, duurzaamheid, installatietechniek, brandveiligheid en toegankelijkheid van groot belang. Dit vergt continue ontwikkeling van expertises, werkzaamheden en producten van het restauratie-architectenbureau.

Doel van de uitvoeringsrichtlijn

Het doel van deze uitvoeringsrichtlijn is het stimuleren van de professionaliteit van ontwerp-advieswerk van restauratie-architecten en daarmee het bevorderen van hoogwaardige restauratie- en instandhoudingsprojecten binnen de monumentenzorg.

Hiervoor moet de kwaliteit van alle onderdelen in het proces voldoen aan de eisen van opdrachtgevers, wet- en regelgeving, de uitvoeringsrichtlijnen voor 'onderhoud en restauratie', en ook zijn afgestemd met het bevoegd gezag, binnen de wettelijke kaders en met name de Wabo en Erfgoedwet. Dit betekent dat het restauratie-architectenbureau bij voorkeur vanaf de eerste fase (initiatief en haalbaarheid), gedurende de planvorming, tijdens de uitvoering en na de realisatie (oplevering) het contact onderhoudt met de andere partijen, zoals het bevoegd gezag, de opdrachtgever, adviseurs en de aannemer.

Bovendien is in 2011 de Wet op de architectentitel in werking getreden. Deze kent bescherming voor de titels architect, stedenbouwkundige, tuin- en landschapsarchitect en interieurarchitect, maar geen uitwerking voor het restauratie-architectenbureau. De URL houdt rekening met deze wet en beschrijft alleen de verbijzonderingen voor het restauratie-architectenbureau.

Erkenningsregeling

Een organisatie die zich wil onderscheiden op het gebied van restauratie-architectuur kan een procescertificaat behalen. Een certificaathouder moet daarvoor voldoen aan de eisen in:

- BRL 1000: beoordelingsrichtlijn voor bureaukwaliteit ('erkend restauratie-architect')
- URL 1001: uitvoeringsrichtlijn voor restauratievisie en ontwerp
- URL 2001: uitvoeringsrichtlijn voor bouwkundig advies monumenten

De relatie tussen URL 1001 en URL 2001 is uitgewerkt in bijlage 1.

De gecertificeerde organisatie mag het logo Erkende Restauratiekwaliteit Monumentenzorg en daarmee het predicaat 'erkend restauratie architect' voeren.

Begeleiding

ERM is voor deze uitvoeringsrichtlijn geadviseerd door leden van de VAWR en een begeleidingscommissie. Deze begeleidingscommissie bestond uit vertegenwoordigers van opdrachtgevers, overheden, architecten, monumentenwacht en adviseurs:

- Ronald Gludemans (FGM en Convent van Gemeentelijke Bouwhistorici)
- Jan Egas (FIM)
- Jan Roest (VAWR)
- Aafke van der Werf (Vakgroep restauratie)
- Henk Lakerveld (VAM)
- Olaf Ritchie (K+ adviesgroep)
- Alwin van Hees (VPMN)

Inleiding

1 Ethiek

2 Kennis

3 Visie

4 Regie

Bijlage 1

Samenhang bouwkundig advies (url 2001) en restauratievisie & ontwerp (URL 1001)

Bijlage 2

Restauratieladder

Bijlage 3

Definities en begrippen

Bijlage 4

Bronvermelding

Bijlage 5

Vergunningplicht: wetten en verordeningen

- Bert van Bommel (Rijksvastgoedbedrijf)
- Miranda Maring (Hobson certificering)
- Marion Koelstra (RCE)
- Bastiaan van de Kraats (rapporteur)
- Walter de Koning (ERM)

Beheer

Deze uitvoeringsrichtlijn wordt beheerd door de Stichting Erkende Restauratiekwaliteit Monumentenzorg (ERM). Het Centraal College van Deskundigen (CCvD) Restauratiekwaliteit, ondergebracht bij ERM, beheert deze beoordelingsrichtlijn inhoudelijk. De actuele versie van deze beoordelingsrichtlijn staat op de website van ERM (www.stichtingerm.nl) en is op elektronische wijze tegen ongewenste aanpassingen beschermd. Het is niet toegestaan om wijzigingen aan te brengen in de originele en door het CCvD Restauratiekwaliteit goedgekeurde en vastgestelde teksten met het doel hieraan rechten te (kunnen) ontleen.

© 2020 Stichting Erkende Restauratiekwaliteit Monumentenzorg

Vrijwaring

Stichting ERM is behoudens in geval van opzet of grove schuld niet aansprakelijk voor schade die bij de certificerende instelling, het uitvoerend bureau of derden ontstaat door het toepassen van deze uitvoeringsrichtlijn met de bijbehorende beoordelingsrichtlijn of bij het gebruik van de bijbehorende certificatieregeling.

Inleiding

1 Ethiek

2 Kennis

3 Visie

4 Regie

Bijlage 1

Samenhang bouwkundig advies (url 2001) en restauratievisie & ontwerp (URL 1001)

Bijlage 2

Restauratieladder

Bijlage 3

Definities en begrippen

Bijlage 4

Bronvermelding

Bijlage 5

Vergunningplicht: wetten en verordeningen

Inhoudsopgave

Voorwoord	2
Inhoudsopgave	4
Inleiding	5
DE ROL VAN HET RESTAURATIE-ARCHITECTENBUREAU	5
OPZET	7
THEMA'S	7
1. Ethiek	13
ALGEMEEN	13
2. Kennis	15
ALGEMEEN	15
EISEN	17
3. Visie	19
ALGEMEEN	19
EISEN	21
4. Regie	22
ALGEMEEN	22
EISEN	24
Bijlage 1. Samenhang bouwkundig advies (url 2001) en restauratievisie & ontwerp (url 1001)	25
Bijlage 2. Restauratieladder	27
Bijlage 3. Definities en begrippen	29
Bijlage 4. Bronvermelding	33
Bijlage 5. Vergunningplicht: wetten en verordeningen	34

Inleiding

1 Ethiek

2 Kennis

3 Visie

4 Regie

Bijlage 1

Samenhang bouwkundig advies (url 2001) en restauratievisie & ontwerp (URL 1001)

Bijlage 2

Restauratieladder

Bijlage 3

Definities en begrippen

Bijlage 4

Bronvermelding

Bijlage 5

Vergunningplicht: wetten en verordeningen

Inleiding

Deze uitvoeringsrichtlijn (URL) beschrijft de werkzaamheden bij architectonisch advies voor de transformatie en restauratie van monumenten, karakteristieke of beeldbepalende gebouwen en objecten in beschermde gezichten.

Deze werkzaamheden zijn in hoofdlijnen gericht op:

- het opstellen van een restauratievisie;
- het vervaardigen van een ontwerp voor aanpassing van het monument;
- het vanuit de visie begeleiden van het ontwerp in de uitvoering.

De rol van het restauratie-architectenbureau

Een restauratie-architect levert architectonisch advies voor de transformatie en restauratie van monumenten, karakteristieke of beeldbepalende gebouwen en objecten in beschermde gezichten, kortweg erfgoed. Dit erfgoed is niet statisch; de monumentale objecten zijn over lange tijd bezien zelfs continu in beweging – soms zelfs vrijwel permanent in verbouwing – om ze geschikt te houden voor hun economische en maatschappelijke functie. Dat levert per definitie een spanningsveld op waarin de belangen van het monument moeten worden afgewogen tegen de wensen van de eigenaar of de noodzakelijke aanpassingen vanuit gebruik of verduurzaming.

Het restauratie-architectenbureau werkt aan de toekomst van dit erfgoed en beweegt zich in dit spanningsveld. Het bureau draagt enerzijds zorg voor een verantwoord herstel of verbetering van het monument en anderzijds zet hij of zij het erfgoed in als vertrekpunt en inspiratiebron voor nieuwe ontwikkelingen. Deze paradox tussen restauratie en ontwerp in het werk van het restauratie-architectenbureau vraagt om een continue zoektocht naar de balans tussen bestaand en nieuw, in tijd en materie.

Herbestemming Cereolfabriek, Utrecht.

Het gaat erom bij aanpassingen aan gebouwen een kwaliteit toe te voegen die in overeenstemming is met de kwaliteit van het bestaande gebouw en zijn omgeving. De opdrachtgever, de architect en de

Inleiding

1 Ethiek

2 Kennis

3 Visie

4 Regie

Bijlage 1

Samenhang bouwkundig advies (url 2001) en restauratievisie & ontwerp (URL 1001)

Bijlage 2

Restauratieladder

Bijlage 3

Definities en begrippen

Bijlage 4

Bronvermelding

Bijlage 5

Vergunningplicht: wetten en verordeningen

adviseurs worden uitgedaagd om die kwaliteit te leveren. Als kader voor deze restauratie- en ontwerpwerkzaamheden stelt het restauratie-architectenbureau een visie op.

Daarnaast heeft het restauratie-architectenbureau een belangrijke rol als regisseur van het planproces tot en met het begeleiden van de uitvoering. Alleen met deze rol kan er maatwerk gerealiseerd worden, van het opstellen van het restauratieplan en ontwerp tot en met de begeleiding van de realisatie hiervan in de uitvoering. Integraliteit van een opdracht, van opname tot oplevering, is dan ook van groot belang om restauratiekwaliteit tot stand te brengen.

Voor de opdrachtgever in monumentaal vastgoed zijn er specifieke risico's, die het restauratie-architectenbureau kan helpen beheersen vanuit zijn kennis en ervaring. Denk daarbij voorbeeld aan de bouwkundige staat, de mogelijkheden tot ontwerp-ingrepen en een soepel vergunningtraject (zie ook hoofdstuk 4 Regie).

Overdekte binnenplaats aan de Prinsengracht, Amsterdam.

Inleiding

1 Ethiek

2 Kennis

3 Visie

4 Regie

Bijlage 1

Samenhang bouwkundig advies (url 2001) en restauratievisie & ontwerp (URL 1001)

Bijlage 2

Restauratieladder

Bijlage 3

Definities en begrippen

Bijlage 4

Bronvermelding

Bijlage 5

Vergunningplicht: wetten en verordeningen

Opzet

Voor het omschrijven van de werkzaamheden van het restauratie-architectenbureau in deze URL onderkennen we zowel randvoorwaarden als te leveren diensten.

Bij randvoorwaarden gaat het om de competenties waaraan het restauratie-architectenbureau moet voldoen, voordat er überhaupt een proces in gang is gezet. We onderscheiden:

1. Ethiek
 - Ethische overwegingen liggen ten grondslag aan de keuzes in de omgang met erfgoed.
2. Kennis
 - Voor een juiste omgang met monumenten moet het restauratie-architectenbureau beschikken over kennis: over erfgoed in het algemeen én specifiek over het onderhanden project.

Vervolgens levert het restauratie-architectenbureau diensten die essentieel zijn in het architectenproces in de omgang met erfgoed. We onderscheiden:

3. Visie
 - De visie is het overkoepelende kader dat het restauratie-architectenbureau schept over de opgave: het geeft richting aan het proces en inspireert.
4. Regie
 - Regie is noodzakelijk om de plannen voor restauratie en ontwerp te ontwikkelen en te realiseren. Het restauratie-architectenbureau kan namens de opdrachtgever de regie voeren op zowel de inhoud als het proces, om de integrale kwaliteit te kunnen borgen van het plan tot en met de realisatie.

Deze randvoorwaarden en diensten zijn uitgewerkt in aparte hoofdstukken in deze URL. Ieder hoofdstuk wordt afgesloten met eisen met betrekking tot de te leveren kwaliteit.

Restauratie Sterrewacht, Leiden.

Thema's

De werkzaamheden van het restauratie-architectenbureau bestaan in belangrijke mate uit het verbinden van verschillende belangen en wensen met de interventieruimte die het monument biedt, om vervolgens op basis daarvan te komen tot een restauratievisie en ontwerp.

Inleiding

1 Ethiek

2 Kennis

3 Visie

4 Regie

Bijlage 1

Samenhang bouwkundig advies (url 2001) en restauratievisie & ontwerp (URL 1001)

Bijlage 2

Restauratieladder

Bijlage 3

Definities en begrippen

Bijlage 4

Bronvermelding

Bijlage 5

Vergunningplicht: wetten en verordeningen

Bij dit proces van verbinden van wensen, belangen en mogelijkheden zijn verschillende aspecten van belang. De belangrijkste daarvan staan hieronder kort omschreven (zie ook **figuur 1** in hoofdstuk 1).

Omgeving

Monumenten vormen voor veel mensen vertrouwde bakens in hun omgeving; ze maken onderdeel uit van het maatschappelijk collectief geheugen. Aanpassing van monumenten moet dan ook in goede afstemming met de omgeving gebeuren. Schaalniveaus zijn een intrinsiek onderdeel van de opgave, van stad tot complex tot gebouw tot ruimte en detail.

Dit biedt kansen in de planvorming. Zo kan er inspiratie geput worden uit historische landschappelijke structuren, kunnen er verbindingen gelegd worden met omringende sociale en ruimtelijke ontwikkelingen en kunnen omwonenden en belangstellenden betrokken worden om maatschappelijk draagvlak te creëren. Participatie is een belangrijke pijler onder de omgevingswet.¹

“Een geslaagde interventie geeft een oud gebouw of ensemble een nieuwe impuls, zonder de ziel te raken. Het is de kunst om gebouwen te veranderen, terwijl zij toch zichzelf blijven”

Restauratie exterieur kapel Saint Louis, Oudenbosch.

Duurzaamheid

Het werk van het restauratie-architectenbureau gaat over het geven van een duurzame toekomst aan ons erfgoed. Het behouden van een gebouw door het te onderhouden, renoveren, restaureren of transformeren is duurzaam: sloop wordt vermeden, structuren worden bestendig, bouw materiaal hergebruikt. In het ambacht van restauratie zijn de begrippen bestendigheid, consistentie, levensduur, hechtheid en soliditeit (synoniemen van duurzaamheid) ingeburgerd.

Duurzaamheid in de definitie van ‘het streven naar een duurzame wereld waarin mens (people), milieu (planet) en economie (profit) met elkaar in evenwicht zijn, zodat we de aarde niet uitputten’ heeft ook een zeer prominente plaats in het werk (en leven) van het restauratie-architectenbureau gekregen.² De economische waarde wordt hierin minder dominant en ethische afwegingen worden juist een belangrijke factor. Ingrepen in monumenten in het kader van duurzaamheid vormen per definitie een ontwerp-opgave: het betreft een inpassing met oog voor monumentale waarden.

¹ Zie de ‘Inspiratiegids Participatie Omgevingswet’.

² Een werkwijze om te komen tot verantwoorde reductie van uitstoot van broeikasgassen door monumenten is uiteengezet in de NEN-EN 16883, Behoud van cultureel erfgoed – Richtlijnen voor verbetering van energieprestatie van gebouwen.

Inleiding

1 Ethiek

2 Kennis

3 Visie

4 Regie

Bijlage 1

Samenhang bouwkundig advies (url 2001) en restauratievisie & ontwerp (URL 1001)

Bijlage 2

Restauratieladder

Bijlage 3

Definities en begrippen

Bijlage 4

Bronvermelding

Bijlage 5

Vergunningplicht: wetten en verordeningen

Inleiding

1 Ethiek

2 Kennis

3 Visie

4 Regie

Bijlage 1

Samenhang bouwkundig advies (url 2001) en restauratievisie & ontwerp (URL 1001)

Bijlage 2

Restauratieladder

Bijlage 3

Definities en begrippen

Bijlage 4

Bronvermelding

Bijlage 5

Vergunningplicht: wetten en verordeningen

Monumentale waarden kunnen zelfs worden ingezet in het kader van duurzaamheid. Dit door te kiezen voor eenvoudige monument-eigen oplossingen die geen afbreuk doen aan het monument en toch veel effect kunnen opleveren, zoals het herstellen of reconstrueren van luiken en rolluiken in plaats van het aanleggen van airco, het gebruikmaken van verkeersruimten als bufferruimten, het gebruiken van bestaande schoorsteenkanalen voor ventilatie, etc. Daarnaast kan het inbrengen van nieuwe materialen én het afvoeren van sloopmaterialen beperkt worden door een plan voor hergebruik van uitkomende bouwmaterialen in het gebouw zelf.

Uiteindelijk hangt de duurzaamheidsprestatie van een gebouw ook af van het gebruik en beheer: het bewuste acteren van eigenaar en gebruiker. Logisch bedienbare installaties en te monitoren prestaties zijn daarvoor een belangrijke voorwaarde.

Maar duurzaamheid betekent niet dat er per definitie in een gebouw ingegrepen moet worden. De kracht van het restauratie-architectenbureau is juist ook het bezigen van een bepaalde terughoudendheid: bij twijfel wordt er niet ingegrepen en een eventuele ingreep dient zo beperkt mogelijk te zijn.³ Daarnaast moet het restauratie-architectenbureau ook afwegen welk type materiaal wordt gebruikt en wat de totale impact is op mens en omgeving op de langere termijn. Het verlagen van het energieverbruik van een monument is een belangrijk doel, maar het behoud van monumentale waarden blijft uitgangspunt.

Bouwfysica

Een belangrijke sleutel voor een hoogwaardige planvorming door het restauratie-architectenbureau ligt in zijn begrip van het specifieke gebouw in bouwfysische zin: voor ieder monument wordt een eigen plan van aanpak opgesteld en de bouwfysische bijzonderheden beoordeeld.

Het aanbrengen van dampopen isolatie bij landgoed Duijnwijk, Beverwijk.

“De restauratie-architect is een creatieve weegschaal, hij of zij zoekt naar de balans tussen klant en pand, met als doel een symbiose van geschiedenis en toekomst.”

Voorbeelden van bouwfysische aspecten in de planvorming:

- impact van isolatiepakketten op vochtgedrag in historische gevels en kappen;
- isoleren in capillair actieve versus dampdichte concepten;
- het hanteren van klimaatzones of Aangrenzende Onverwarmde Ruimtes;
- het slim omgaan met de bouwmassa;
- aandacht voor zonwering, zonder aantasting van monumentale gevels;
- oplossingen voor een goede ventilatie en warmteterugwinning van de ventilatielucht;

³ Zie verdere uitwerking in de restauratieladder, bijlage 2

- het zorgen voor de juiste geluidsisolatie – zowel van omgeving naar monument, als binnen het monument – en het waken over aantasting van monumentale waarden door inbouwpakketten.

Installaties

Door steeds hogere wensen op het gebied van comfort en energieprestatie komt er een toenemende druk op aanpassing van het monument in installatietechnische zin. Bij menige restauratie of herbestemming komen bouwkundige en installatietechnische investeringen inmiddels bij elkaar in de buurt. Meestal is het lastiger de impact van de installaties op het monument in te schatten, omdat de uitwerking van de installaties later in het planproces plaatsvindt. Ingrepen in gevels, daken en doorvoeren door monumentale wanden en plafonds moeten daarom door het restauratie-architectenbureau – in overleg met de installatie-adviseur – zo vroeg mogelijk inzichtelijk worden gemaakt en worden afgestemd met het bevoegd gezag, om te komen tot een integrale oplossing.

“Talent, veerkracht, nieuwsgierigheid en vindingrijkheid, spiritualiteit en respect van de (onderzoekende) ontwerper zijn onontbeerlijk. Herontwikkeling vraagt om een attitude die bij de opgave past, niet om een ontwerp dat het beste bij de architect past”

Integratie installaties bij de restauratie van het Schip, Amsterdam.

In het algemeen geldt dat de aandacht allereerst moet gaan naar een goede gebouwschil, omdat dit een optimale inzet mogelijk maakt van aanvullende installaties. Installaties zijn een hulpmiddel en geen doel op zich.

Het restauratie-architectenbureau heeft een belangrijke rol in het begeleiden van de installatietechnische planvorming binnen de monumentale kaders:

- esthetisch; bijvoorbeeld vanwege veranderend aanzicht van het pand door installaties of roosters. Ook het plaatsen van zonnepanelen is mogelijk, mits goed geïntegreerd of slim gepositioneerd;
- in relatie tot monumentale waarden; bijvoorbeeld bij doorvoeren van leidingwerken en kanalen door monumentaal casco, roosters in vloeren en plafonds, verzwaren voor luchtbehandelingskasten, etc.;
- het toepassen van monument-eigen oplossingen (zie duurzaamheid).

Tot slot kunnen monumentale waarden toegekend worden aan historische installaties zoals radiatoren, elektriciteitskasten of schakelaars, historische belystingsarmaturen en historische liften of roltrappen. Onderzocht moet worden of de historische installaties ook in gebruik kunnen blijven zonder veiligheidsrisico's of terugval in duurzaamheid of comfort. Indien historische installaties buiten gebruik raken, dan blijven deze bij voorkeur behouden naast de nieuwe installatie.

Inleiding

1 Ethiek

2 Kennis

3 Visie

4 Regie

Bijlage 1

Samenhang bouwkundig advies (url 2001) en restauratievisie & ontwerp (URL 1001)

Bijlage 2

Restauratieladder

Bijlage 3

Definities en begrippen

Bijlage 4

Bronvermelding

Bijlage 5

Vergunningplicht: wetten en verordeningen

Constructies

In vrijwel alle restauraties – en met name bij herbestemmingen – moeten constructieve ingrepen worden gedaan. Dit door veranderde omstandigheden (bodemdaling, aardbevingen), door verzwakking van bestaande constructies (aantasting van funderingen of balklagen) of door veranderende functies en belastingen. Een bestaande constructie voldoet meestal niet aan de moderne eisen die aan constructies worden gesteld en dat is meestal ook niet noodzakelijk. Bij herbestemming moet goed afgewogen worden welke functies zonder grote constructieve wijzigingen ingepast kunnen worden. Van belang is het verder om de veiligheid te borgen en de aantasting van het monument tot een minimum te beperken. Dat is per geval verschillend en vraagt om maatwerk, met een constructeur die hier ervaring mee en/of gevoel bij heeft. Constructieve oplossingen kunnen ook creatief zijn!

Toegankelijkheid

'Toegankelijkheid' kan op meerdere manieren worden uitgelegd.⁴ Enerzijds betreft het de openstelling van een gebouw voor het publiek, anderzijds de inclusieve toegankelijkheid voor mensen met een beperking. Deze tweevoudige betekenis leidt tot een potentieel betere kennismaking, beleving, waardering en daarmee behoud van erfgoed.

Het restauratie-architectenbureau dient daarom in de planvorming oog te hebben voor 'toegankelijkheid'. Eventuele interventies in dit kader moeten leiden tot een optimaal functionerende routing en ruimtelijke kwaliteit genereren, waarbij een verlies aan monumentale waarden beperkt blijft. Voor de optimale beleving van ons erfgoed is het bovendien interessant om in het ontwerp bewust om te gaan met de sensaties die het monument voor alle zintuigen te bieden heeft.⁵

Restauratie Fort Giessen.

⁴ Op dit moment wordt de Europese norm 'Accessibility in the Built Environment' uitgewerkt, de hierop te baseren Nederlandse norm wordt vervolgens vormgegeven en ingevuld.

⁵ Zie ook het boek 'Architectuur door andere ogen' waarin monumenten op hun zintuiglijke ervaring worden onderzocht.

Inleiding

1 Ethiek

2 Kennis

3 Visie

4 Regie

Bijlage 1

Samenhang bouwkundig advies (url 2001) en restauratievisie & ontwerp (URL 1001)

Bijlage 2

Restauratieladder

Bijlage 3

Definities en begrippen

Bijlage 4

Bronvermelding

Bijlage 5

Vergunningplicht: wetten en verordeningen

Brandveiligheid

Het borgen van veiligheid van een gebouw voor de mensen die erin verkeren, is een hoge prioriteit bij restauratie en herontwikkeling. De eisen die tegenwoordig aan brandveiligheid worden gesteld, zijn vele malen zwaarder dan op het moment dat het monument werd gebouwd. Verbetering van brandveiligheid vraagt daarom vaak veel van het monument. Slim compartimenteren en het voorzien in de noodzakelijke brandwering op posities die de monumentale waarden zo min mogelijk schaden, zijn kernactiviteiten van het restauratie-architectenbureau en zijn brandtechnisch adviseur. Het vraagt bovendien om een goede dialoog met de opdrachtgever en het bevoegd gezag om traditioneel of innovatief te komen tot de juiste brandwerende ingrepen of 'gelijkwaardigheid' aan te tonen.

Vergunningen

In de restauratievisie wordt inzage voor de betreffende opgave gegeven in de eisen door wet- en regelgeving. Bij voorkeur wordt het bevoegd gezag in een vroeg stadium betrokken in de planvorming, om de betreffende belangen inzichtelijk te krijgen en af te wegen in de planvorming. Indien er strijdigheden zijn met de wet- en regelgeving als die gekwantificeerde eisen bevatten, dient dit opgelost te worden, bijvoorbeeld met de mogelijkheden voor ontheffingen voor monumenten of gelijkwaardige oplossingen. In de visie worden de betreffende keuzes beargumenteerd.

Inleiding

1 Ethiek

2 Kennis

3 Visie

4 Regie

Bijlage 1

Samenhang bouwkundig advies (url 2001) en restauratievisie & ontwerp (URL 1001)

Bijlage 2

Restauratieladder

Bijlage 3

Definities en begrippen

Bijlage 4

Bronvermelding

Bijlage 5

Vergunningplicht: wetten en verordeningen

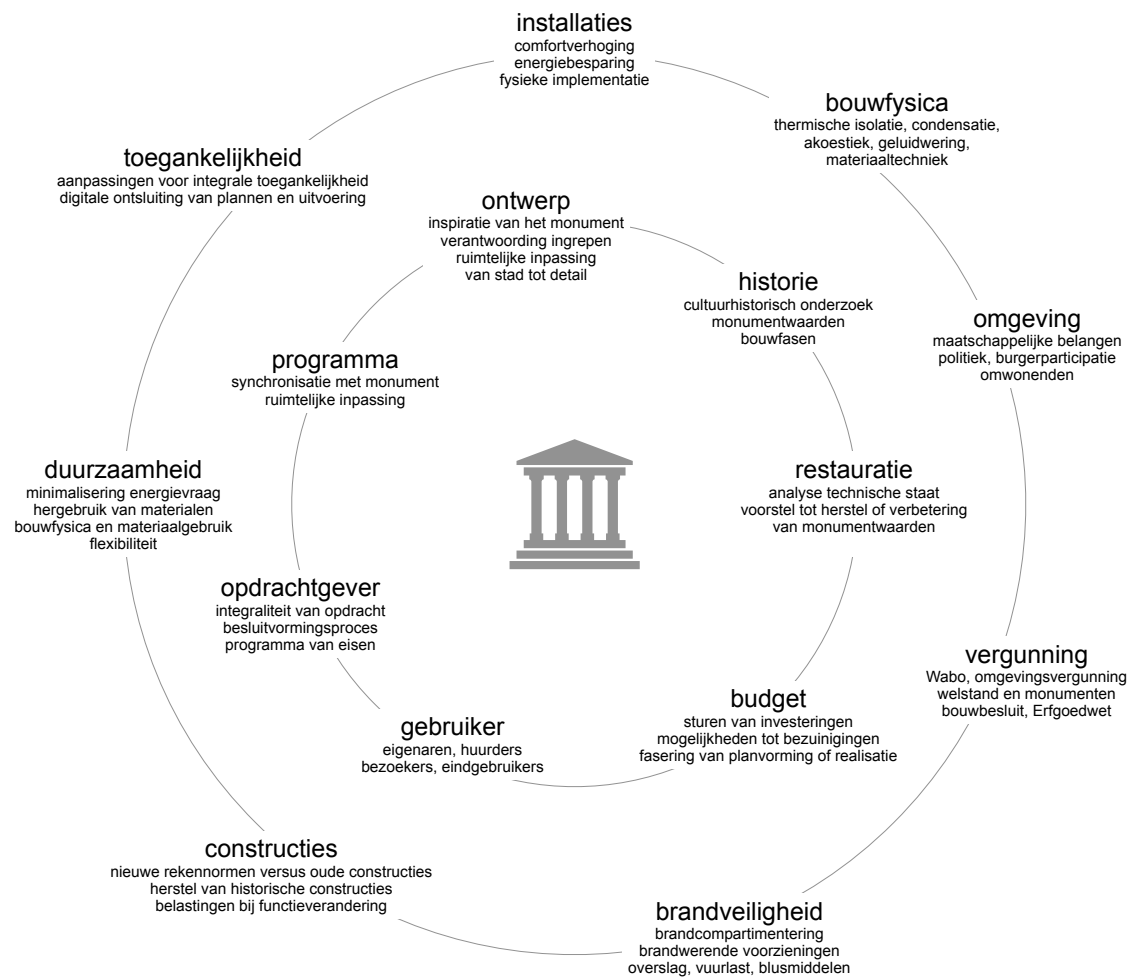
1. Ethiek

Algemeen

Voordat er een ingreep kan worden gedaan in een monument, moet deze verantwoord worden. Aan deze ingreep liggen ethische overwegingen ten grondslag. Dit betreft ook de overweging of er afgezien moet worden van ingrijpen: in dubio abstinence (bij twijfel niet ingrijpen).

Door expliciet te maken welke afwegingen leiden tot mogelijke aanpassingen van erfgoed, kan de juiste discussie gevoerd worden met de betrokken partijen en kan worden gekomen tot een overwogen en gedragen ontwerp en besluit. De afwegingen betreffen interventie-ethiek met betrekking tot de ingreep in het gebouwde erfgoed, maar ook ethische overwegingen in het proces en het ontwerp.

Onderstaand figuur geeft een indruk van het spanningsveld waarbinnen de restauratiearchitect beweegt. De aspecten hebben een wisselwerking en het gewicht per aspect verschilt per opgave. De aspecten in het binnenste ring behoren in het algemeen tot de kern van de opgave.

Figuur 1: Impressie van het spanningsveld bij interventies in erfgoed.

Inleiding

1 Ethiek

2 Kennis

3 Visie

4 Regie

Bijlage 1
Samenhang bouwkundig advies (url 2001) en restauratievisie & ontwerp (URL 1001)

Bijlage 2
Restauratieladder

Bijlage 3
Definities en begrippen

Bijlage 4
Bronvermelding

Bijlage 5
Vergunningplicht: wetten en verordeningen

Het restauratie-architectenbureau moet in staat zijn om het spanningsveld rond iedere opgave te doorzien en hiermee te werken. Omdat de belangen strijdig kunnen zijn en kunnen veranderen in het proces, vraagt dit om een groot improvisatievermogen van het restauratie-architectenbureau. Dit proces – de wisselwerking tussen alle aspecten – leidt tot een keuze; er wordt geen keuze voorgeschreven.

Het restauratie-architectenbureau tekent de relevante aspecten op in de visie. Dit betreft geen absolute waarden, maar de ethische afwegingen in het aangaan van de opgave door het restauratie-architectenbureau. Ook het zich onthouden van een ingreep wordt verantwoord.

“Ik zou ervoor willen pleiten dat het verleden van de plek in elk ontwerp de kans moet krijgen zich uit te spreken, ook als dat verleden weerbarstig of ongewenst is. Dat kan alleen als we de geschiedenis niet onmiddellijk annexeren ten behoeve van onze (collectieve) herinnering, onze speurtocht naar onze identiteit of onze honger naar bijzondere ervaringen.

Vaak vereist dat van de ontwerper een grote mate van terughoudendheid, een ‘ethiek van onthouding’, maar soms ook de durf om de plek ingrijpend te transformeren. In elk geval moet de ontwerper bereid zijn tot het voeren van een dialoog met de geschiedenis, waarbij nu eens de ontwerper, dan weer het verleden het laatste woord heeft”

Restauratie en herbestemming van de Gevangenpoort, Bergen op Zoom.

Eisen

1. Het restauratie-architectenbureau bereidt geen werken of onderdelen van werken voor of laat geen werken uitvoeren voordat daarbij de benodigde expertise is betrokken. Bij twijfel vindt geen ingreep plaats (in dubio abstinence).
2. Het restauratie-architectenbureau onderkent de cultuurwaarden van het gebouw (van omgeving tot detail) en maakt een transparante afweging in het ingrijpen hierin. De ethische verantwoording van de interventies wordt vastgelegd (bijvoorbeeld in de visie).
3. Het restauratie-architectenbureau geeft zich rekenschap van de algemene ethische uitgangspunten zoals onder meer vastgelegd in het Charter van Venetië (1964) en het Verdrag van Granada (1994), zoals uitgewerkt in de Restauratieladder (zie ook bijlage 2).
4. Voordat het restauratie-architectenbureau een opdracht aanvaardt, wint deze voldoende informatie in op basis waarvan besloten wordt of het restauratie-architectenbureau de gevraagde werkzaamheden naar behoren kan volbrengen. Zijn de wensen verenigbaar met de monumentale waarden, zijn de stukken betrouwbaar, wordt voorgangers recht gedaan, zijn de gewenste (bouw)activiteiten legaal?

Inleiding

1 Ethiek

2 Kennis

3 Visie

4 Regie

Bijlage 1

Samenhang bouwkundig advies (url 2001) en restauratievisie & ontwerp (URL 1001)

Bijlage 2

Restauratieladder

Bijlage 3

Definities en begrippen

Bijlage 4

Bronvermelding

Bijlage 5

Vergunningplicht: wetten en verordeningen

2. Kennis

Algemeen

Elke ingreep in een monumentaal gebouw of complex moet worden gebaseerd op kennis: kennis van het monument en zijn context, van zijn bouw- en gebruiksgeschiedenis, van de toegepaste materialen en ambachten; kort gezegd van het verhaal van het monument en de plek.

Het restauratie-architectenbureau moet een aantoonbare basiskennis hebben van de Nederlandse bouwstijlen, materialen, uitvoeringsprincipes en ambachten in de loop der eeuwen. Deze kennis wordt in het algemeen beperkt opgedaan in de opleiding tot architect. Zelfstudie, vervolgopleidingen en cursussen vullen deze kennis aan. De ervaring van de architect tijdens zijn beroepsmatige werkzaamheden completeert deze kennis, maar kritische zelfreflectie door de architect op aanwezige kennis en eventueel benodigde aanvullende kennis is noodzakelijk.⁶

“Leren van onze ingrepen: conserveren om te weten (over het verleden), weten (over het verleden) om te conserveren. Leren van onze ingrepen om te weten hoe in te grijpen”

Restauratie Domtoren, Utrecht.

‘Weet wat je niet weet’: het restauratie-architectenbureau erkent welke kennis hij of zij niet in huis heeft. Bij ieder project moet ingeschat worden welke aanvullende kennis nodig is en hoe deze kan worden ingewonnen. Een wetenschappelijke benadering is essentieel: de onderzoeker moet betrokken worden; men kan niet terugvallen op een ‘nou eenmaal altijd toegepast’ recept.

⁶ Zie BRL 1000 voor de eisen aan het onderhouden en uitbreiden van de eigen kennis van het restauratie-architectenbureau.

Inleiding

1 Ethiek

2 Kennis

3 Visie

4 Regie

Bijlage 1

Samenhang bouwkundig advies (url 2001) en restauratievisie & ontwerp (URL 1001)

Bijlage 2

Restauratieladder

Bijlage 3

Definities en begrippen

Bijlage 4

Bronvermelding

Bijlage 5

Vergunningplicht: wetten en verordeningen

Tot slot is voor de totstandkoming van kwaliteit consolidatie, overdracht en uitwisseling van kennis binnen de beroepsgroep – met lang gevestigde, ervaren vertegenwoordigers en met jonge, startende vakgenoten – van bijzonder belang.

In **figuur 2** hieronder staat op welk niveau een restauratie-architect met gegevens moet weten om te gaan. Deze tabel is een aanvulling op de kennistabel in hoofdstuk 5 van **URL 2001** (uitvoeringsrichtlijn voor bouwkundig advies monumenten).

Er wordt gebruikgemaakt van onderstaande vier begrippen met (van Weten naar Integreren) een oplopend niveau van competentie:

- Weten:** Dit is het meest elementaire niveau; hierbij is sprake van 'kennis hebben van' opzichzelfstaande begrippen en methoden.
- Inzicht:** Op dit niveau is sprake van begrip van het 'hoe en waarom' van opzichzelfstaande begrippen en methoden.
- Toepassen:** Op dit niveau moeten verworven kennis en inzichten in eenvoudige overzichtelijke situaties kunnen worden gebruikt.
- Integreren:** Hierbij gaat het om het kunnen toepassen van kennis en inzichten in alle situaties, zoals uitgevoerde onderzoeken in het plan en in de uitvoering.

Hoofdstuk / par.	Vakgebied	Competentie-niveau
1	Aanwezige kennis	
1.1	Basiskennis van de Europese en specifiek Nederlandse bouwstijlen en gebouwtypologieën, zoals in en aan het monumentenbestand te onderkennen	Integreren
1.2	Kennis van historische materialen, bouwconstructiewijzen, ambachten en technieken	Integreren
1.3	Kennis van degradatieverschijnselen en remedies in relatie tot beproefde en nieuwe instandhoudingstechnologie en bouw- en afwerkingstechniek	Integreren
1.4	Kennis van bouwfysica, brandveiligheids- en installatietechniek	Toepassen
2	Onderzoek	
2.1	Bouwhistorisch/cultuurhistorisch onderzoek	Integreren
2.2	Onderzoek monumentale kunst	Toepassen
2.3	Interieur-historisch onderzoek	Toepassen
2.4	Kleurhistorisch onderzoek	Toepassen
2.5	Onderzoek groen erfgoed	Inzicht
2.6	Gebouwinspectie	Integreren
2.7	Onderzoek constructieve veiligheid	Toepassen
2.8	Installatietechnisch onderzoek	Toepassen
2.9	Bouwfysisch onderzoek	Inzicht
2.10	Materiaaltechnisch onderzoek	Inzicht
2.11	Onderzoek verduurzaming	Toepassen
3	Ontwerp	
3.1	Opmeting bestaande toestand	Integreren
3.2	Planvorming digitaal publiekstoegankelijk maken	Toepassen
3.3	Structuurontwerp	Integreren
3.4	Voorlopig Ontwerp	Integreren

Inleiding

1 Ethiek

2 Kennis

3 Visie

4 Regie

Bijlage 1
Samenhang bouwkundig advies (url 2001) en restauratievisie & ontwerp (URL 1001)

Bijlage 2
Restauratieladder

Bijlage 3
Definities en begrippen

Bijlage 4
Bronvermelding

Bijlage 5
Vergunningplicht: wetten en verordeningen

Hoofdstuk / par.	Vakgebied	Competentie-niveau
3.5	Definitief Ontwerp	Integreren
3.6	Technisch ontwerp	Integreren
3.7	Uitvoeringsgereed ontwerp	Integreren
3.8	Bestek	Integreren
3.9	Calculatie	Integreren
4	Advies	
4.1	Stedenbouwkundig en landschapsonwerp	Toepassen
4.2	Interieurontwerp	Toepassen
4.3	Lichtontwerp	Toepassen
4.4	Artist impressions	Toepassen
4.5	Installatietechnisch ontwerp	Toepassen
4.6	Constructief ontwerp	Toepassen
4.7	Ontwerp brandveiligheid	Toepassen
4.8	Akoestiek	Toepassen
4.9	Bouwfysica	Toepassen
4.10	Bouwbesluit	Integreren
5	Wet- en regelgeving	
5.1	Erfgoedwet en Wet kwaliteitsborging bouwen	Integreren
5.2	Subsidieregelingen	Integreren
5.3	Uitvoeringsrichtlijnen ERM	Integreren
5.4	Overleg met bevoegd gezag (gemeente) en afstemming van aanvraag in vooroverleg	Integreren
5.5	Indien gewenst gesprekspartner RCE	Integreren
5.6	Managen van vergunningproces	Integreren
6	Realisatie en kennisoverdracht	
6.1	Aanbesteding en aannemersselectie	Integreren
6.2	Directievoering en uitvoeringsbegeleiding ⁷	Integreren
6.3	Nazorg: revisie en archivering, overdrachtsdocument	Integreren
6.4	Kennisoverdracht, binnen de beroepsgroep en met de erfgoedsector	Integreren

Figuur 2: Kennistabel.

Eisen

1. Ten minste een architect van het restauratie-architectenbureau staat ingeschreven in het architectenregister of gelijkwaardig (inclusief gelijkwaardige buitenlandse registers).
2. Het architectenbureau zorgt ervoor dat binnen het team dat de werkzaamheden uitvoert ten minste de kennis aanwezig is die nodig is voor uitvoering van de werkzaamheden, zoals geformuleerd in de kennistabel (Figuur 2). Hoe de kennis binnen het team verdeeld is, is niet van belang, het gaat erom dat het team als totaal de kennis in huis heeft.
3. Het restauratie-architectenbureau kent zijn grenzen en zoekt samenwerking op de gebieden waarvoor onvoldoende expertise aanwezig is. Daartoe heeft het restauratie-architectenbureau per aanvullend specialisme meerdere adviseurs in het netwerk beschikbaar en houdt een interne beoordeling van betreffende adviseurs bij;

⁷ Zie ook de uitwerking in de URL 2001, bouwkundig advies.

Inleiding

1 Ethiek

2 Kennis

3 Visie

4 Regie

Bijlage 1
 Samenhang bouwkundig advies (url 2001) en restauratievisie & ontwerp (URL 1001)

Bijlage 2
 Restauratieladder

Bijlage 3
 Definities en begrippen

Bijlage 4
 Bronvermelding

Bijlage 5
 Vergunningplicht: wetten en verordeningen

4. Het restauratie-architectenbureau is in staat een programma van onderzoek op te stellen, de al vervaardigde onderzoeken te beoordelen en noodzakelijk aanvullend onderzoek te formuleren.
5. Het kennisniveau van bovenstaande onderwerpen wordt op peil gehouden door middel van opleidingen, cursussen of zelfstudie.
6. Het restauratie-architectenbureau staat open voor kennisuitwisseling en debat over gerealiseerd en onderhanden werk met collega-architectenbureaus, voor gezamenlijk verbetering van kwaliteit van werk, hulp aan startende collega's en bevordering van onderlinge verbondenheid (drempels verlagen).

Inleiding

1 Ethiek

2 Kennis

3 Visie

4 Regie

Bijlage 1

Samenhang bouwkundig advies (url 2001) en restauratievisie & ontwerp (URL 1001)

Bijlage 2

Restauratieladder

Bijlage 3

Definities en begrippen

Bijlage 4

Bronvermelding

Bijlage 5

Vergunningplicht: wetten en verordeningen

3. Visie

Algemeen

Herbestemming LocHal Tilburg.

*“Herontwikkeling is dienstbaar aan toekomst en verleden, zonder aan een van de twee ondergeschikt te zijn.
Er moet ruimte zijn voor het imperfecte, de paradox, het argeloze, het ambigue en onverwachte.
Als de inspiratie voortkomt uit het bestaande én uit de opgave, zal duidelijk zijn dat de architect niet op de voorgrond staat, maar evenmin moet hij zichzelf wegcijferen.
Doet hij dat wel, dan kan hij het bestaande niet verrijken met nieuwe waarde en betekenis”*

De restauratievisie is een verantwoordingsdocument met betrekking tot het ingrijpen in erfgoed. Het restauratie-architectenbureau analyseert hierin de opgave, maakt keuzes op basis van zijn kennis en creativiteit en tekent dit op. Dit geeft richting aan het proces en inspireert. Het opstellen van een visie is dus geen louter rationele bezigheid, maar ook een creatief proces.

Het vak van het restauratie-architectenbureau gaat over een bepaalde gevoeligheid in de omgang met erfgoed, het putten van inspiratie uit het verleden en het ontwerpen binnen een historische context. De visie overstijgt hiermee de analyse en legt kruisverbanden, inspireert: het behoort tot het domein van de architectuur. De visie leeft in het proces en is dus geen vaststaand gegeven, maar continu in ontwikkeling. Het is een fasedocument en heeft bij voorkeur de opmaak van een boekwerk of presentatie.

De visie omvat uiteraard beide kanten van de opgave: behoud en vernieuwing. Bij restauratie is het uitgangspunt behoud van de bestaande toestand door middel van herstel. Voor de ingrepen kan de historische gelaagdheid van het monument een vertrekpunt vormen voor nieuwe ontwikkelingen. Tastbare sporen van achtereenvolgende aanpassingen worden geanalyseerd, geïnterpreteerd en gewaardeerd, als basis voor een visie waarin het verhaal van het monument en zijn plek centraal staat en een beredeneerde keuze wordt gemaakt voor het handhaven c.q. integreren van een of meerdere tijdlagen in een nieuw ontwerp.

De visie brengt in beeld wat het spanningsveld in de opgave is (zie ook **figuur 1** in hoofdstuk 1) en hoe er kan worden gekomen tot ingrijpen in het monument. Deze ingrepen moeten zich op passende wijze verhouden tot het monument. Dit betekent dat deze aanpassingen de waarde van het monument voldoende ondersteunen en tegelijkertijd door hun ontwerp kwaliteit hieraan een nieuw betekenisvolle tijdlaag toevoegen. De visie illustreert de zoektocht naar de balans, inclusief de stappen die er genomen zijn, en het proces.

Inleiding

1 Ethiek

2 Kennis

3 Visie

4 Regie

Bijlage 1

Samenhang bouwkundig advies (url 2001) en restauratievisie & ontwerp (URL 1001)

Bijlage 2

Restauratieladder

Bijlage 3

Definities en begrippen

Bijlage 4

Bronvermelding

Bijlage 5

Vergunningplicht: wetten en verordeningen

In de visie kunnen de volgende onderwerpen worden opgenomen (afhankelijk van de opgave, de opsomming is niet uitputtend):

Onderdeel	Toelichting
Opdracht	Omschrijving van de opgave en de opdracht aan het restauratie-architectenbureau. Streven naar integraliteit van opdracht, van opname tot oplevering.
Gebouw en omgeving	Analyse van stedenbouwkundige, architectonische en bouwkundige deelaspecten (bijv. omgeving, structuren, constructie, gebruik, details) om te komen tot een karakterschets van het object.
Historie	Voorbij het bouwhistorisch onderzoek: het maken van de vertaalslag naar de opgave. Het restauratie-architectenbureau scheidt feiten van aannames en formuleert eventuele behoefte aan verdieping.
Technische staat	Samenvatting van technische staat en belangrijkste aandachtspunten. De afweging tot herstel en de keuze die hierin wordt gemaakt moet hier verantwoord worden (zie ook de Restauratieladder, Bijlage 2).
Budget	Analyse van bouwkosten versus budget, subsidies, fasering van realisatie. Ook aandacht voor de kosten op termijn (onderhoudsbehoefte/-gevoeligheid).
Programma	Het adviseren van de opdrachtgever in het optimaal inpassen van het beoogde programma in het monument, zowel verantwoord naar functionaliteit als naar de omgang met monumentale waarden.
Restauratie	Aansluitend op voorgaande onderdelen: visie op de restauratie, argumentatie over omgang met de verschillende historische lagen in het project, rechtvaardiging van ingrepen, noodzaak en wijze van technisch herstel.
Ontwerp	Onderzoekend ontwerp op verschillende schaalniveaus met bureau-eigen creatieve uitwerking. Bij voorkeur wordt het ontwerpproces, met varianten en keuzes, in de visie toegelicht.
Adviezen van derden	Integratie van adviezen van derden, zoals installatietechnisch, constructief, bouw-fysisch, duurzaamheid, toegankelijkheid etc. in restauratie en ontwerp.
Aanvullend onderzoek	Formulering van gewenste aanvullende onderzoeken en aanbeveling voor partijen hiervoor: het programma van onderzoek.
Vergunning	Het namens de opdrachtgever voeren van de dialoog met gemeente, Provincie en RCE. Analyse benodigde aanpassingen vanuit Erfgoedwet of Bouwbesluit.
Revisie	Revisie en archivering van de stukken na uitvoering van het werk, inclusief een overzicht van de wijzigingen na aanvraag vergunning, met verantwoording.

Figuur 3: Aspecten in een restauratievisie

Inleiding

1 Ethiek

2 Kennis

3 Visie

4 Regie

Bijlage 1

Samenhang bouwkundig advies (url 2001) en restauratievisie & ontwerp (URL 1001)

Bijlage 2

Restauratieladder

Bijlage 3

Definities en begrippen

Bijlage 4

Bronvermelding

Bijlage 5

Vergunningplicht: wetten en verordeningen

“De plekken die we mooi noemen zijn het werk van die zeldzame architecten die nederig genoeg zijn om zich naar behoren in hun verlangens te verdiepen en vasthoudend genoeg om hun vluchtige inzicht in vreugde om te zetten in een logisch ontwerp”

Geladaverblijf Diergaarde Blijdorp.

Eisen

1. Het restauratie-architectenbureau levert kwaliteit van ontwerp in plan en materialisatie, waarbij (het voortbestaan van) het monument en de monumentale waarden centraal staan.
2. Het restauratie-architectenbureau stelt een visie op voor iedere restauratie of transformatie. Deze visie geeft inzage in het spanningsveld tussen de diverse thema's zoals benoemd in **figuur 1** en bevat de betreffende deelaspecten voor dat project uit **figuur 3**.
3. De beargumentering van de uiteindelijke keuzes voor ingrijpen in het monument moeten in de visie plaatsvinden. Het volstaat niet om alleen tekeningen op te nemen, deze moeten van toelichtende tekst worden voorzien.
4. De visie is toegankelijk opgemaakt (boekwerk of presentatie).
5. De visie ontwikkelt zich in het proces; per fase zal er dus een aangepast visiedocument zijn.
6. In de uitvoering worden de afwegingen wat betreft de omgang met onvoorziene omstandigheden gedocumenteerd en verantwoord.
7. Het restauratie-architectenbureau toont zich in staat het ontwerp en de visie te kunnen vertalen in bestek en uitvoeringsgereed ontwerp, bijvoorbeeld door een uitvoeringstechnische risico-analyse.

Inleiding

1 Ethiek

2 Kennis

3 Visie

4 Regie

Bijlage 1

Samenhang bouwkundig advies (url 2001) en restauratievisie & ontwerp (URL 1001)

Bijlage 2

Restauratieladder

Bijlage 3

Definities en begrippen

Bijlage 4

Bronvermelding

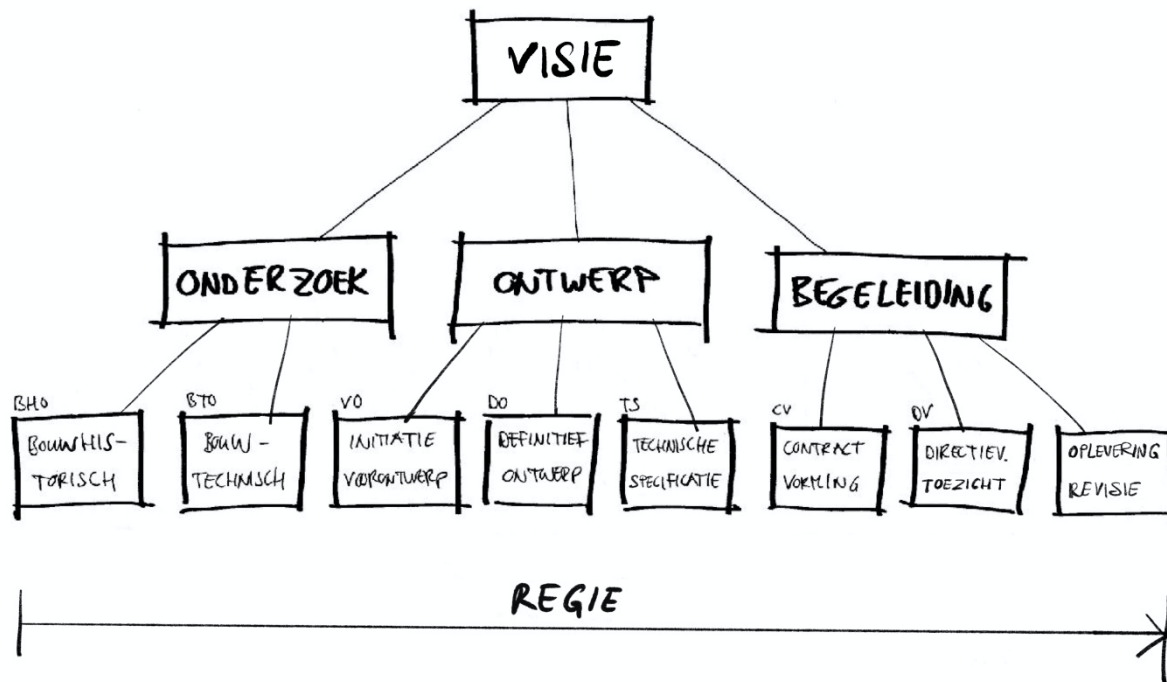
Bijlage 5

Vergunningplicht: wetten en verordeningen

4. Regie

Algemeen

Omdat er aspecten van zeer uiteenlopende aard spelen bij het ontwerpen aan erfgoed (zie figuur 1 in hoofdstuk 1), is het restauratie-architectenbureau boven alles een verbinder, een manager in tijd en materie: gedurende het gehele proces en met alle betrokken disciplines. Dit betekent dat de regie-functie zeer belangrijk is, van schets tot oplevering. De visie loopt parallel op: geen regie zonder visie.

Figuur 4. Regie gedurende het gehele traject

Het betreft zowel regie over de restauratietechnische aspecten (zie ook URL 2001) als de regie over de visie en de interventies. De regie die het restauratie-architectenbureau voert, is zowel in het belang van de opdrachtgever (privaat belang) als in het belang van het monument (publiek belang: subsidies, vergunningen).

We onderscheiden hierin twee soorten regie: inhoudelijke regie en procesregie. Inhoudelijke regie hoort onontkoombaar bij het werk van het restauratie-architectenbureau. De procesregie ligt bij de opdrachtgever, het restauratie-architectenbureau bespreekt met de opdrachtgever zijn inzet in de uitvoeringsbegeleiding.

Inhoudelijke regie

- Regie over de restauratievisie en het benodigde onderzoek. Het restauratie-architectenbureau kan vanuit zijn ervaring effectief analyseren waar de risico's liggen voor restauratie of herontwikkeling en adviseert de opdrachtgever over de stappen voor het specifiek noodzakelijke onderzoek en te betrekken partijen. Vervolgens wordt de regie gevoerd over het samenspel met alle belanghebbenden, zodat de procesmatige risico's worden verminderd.
- Regie over de restauratie-ingrepen en bouwkosten. Het restauratie-architectenbureau neemt het monument als uitgangspunt, waardoor een realistisch en afgewogen plan ontstaat. Bouwkosten kunnen door het restauratie-architectenbureau worden bewaakt, om de financiële risico's te beheersen.
- Regie over verduurzaming. Instandhouding van erfgoed is duurzaam, met behoud en circulariteit van materialen, mits het op een verantwoorde technische en restauratie-ethische

Inleiding

1 Ethiek

2 Kennis

3 Visie

4 Regie

Bijlage 1
Samenhang bouwkundig advies (url 2001) en restauratievisie & ontwerp (URL 1001)

Bijlage 2
Restauratieladder

Bijlage 3
Definities en begrippen

Bijlage 4
Bronvermelding

Bijlage 5
Vergunningplicht: wetten en verordeningen

Inleiding

1 Ethiek

2 Kennis

3 Visie

4 Regie

Bijlage 1

Samenhang bouwkundig advies (url 2001) en restauratievisie & ontwerp (URL 1001)

Bijlage 2

Restauratieladder

Bijlage 3

Definities en begrippen

Bijlage 4

Bronvermelding

Bijlage 5

Vergunningplicht: wetten en verordeningen

wijze gebeurt. Het restauratie-architectenbureau verantwoordt en ontwerpt de ingrepen in het kader van duurzaamheid die een grote impact hebben op het monument wat betreft het behoud van monumentale waarden en esthetische aanpassingen aan het beeld van het monument.⁸

- Regie over het ontwerp van de interventie. Het restauratie-architectenbureau is creatief! Hij of zij neemt de ruimte om tot nieuwe benaderingen te komen, om beperkingen om te buigen in kansen, om het monument opnieuw te laten spreken én een nieuwe laag aan te brengen, te blijven zoeken naar een sterk en samenhangend geheel, geïnspireerd door verleden en toekomst.
- Regie over de inbreng van overige ontwerpers en de vergunningaanvraag. Het restauratie-architectenbureau is een belangrijke gesprekspartner met het bevoegd gezag. Hij of zij weet hoe de diverse subsidie- en vergunningprocedures (zie [bijlage 5](#)) lopen, onderhoud het juiste contact met onder andere de gemeente, de provincie en de Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed. Hij of zij kan de verschillende belangen in de planvorming verenigen en het proces tot een omgevingsvergunning leiden.
- Regie over de realisatie van het plan in de uitvoering, inclusief oplevering en revisie.

Procesregie

- Het vormen van het juiste team waarmee het project kan worden doorlopen. Het restauratie-architectenbureau kan hierin een verbindende rol vervullen en is besluitvaardig in het maken van interdisciplinaire keuzes.
- Het documenteren en verslaan van het proces en de gemaakte keuzes wat betreft erfgoedwaarden.
- Regie over aspecten met betrekking tot de Erfgoedwet, Omgevingsvergunning (erfgoedwaarden en bouwen) en andere vereiste vergunningen (Waterwet/bemaling).
- Regie over de aspecten met betrekking tot de Wet Kwaliteitsborging voor het bouwen (en het Bouwbesluit).⁹
- Bijdragen aan het opleverdossier, zowel voor het bevoegd gezag (dossier bevoegd gezag) als voor de opdrachtgever (het consumentendossier).¹⁰
- Revisie en archivering van de stukken, alsmede het evalueren van het proces.

Het restauratie-architectenbureau kan een specifieke regiefunctie uitoefenen over de omgang met restauratie-aspecten en monumentale waarden binnen een team met andere architecten. Procesafspraken moeten vooraf worden vastgelegd.

⁸ Duurzaamheid is ook uitgewerkt in [URL 2001](#) wat betreft bouwtechnische advies.

⁹ De wet kwaliteitsborging voor het bouwen treedt naar verwachting op 01.01.2022 in werking.

¹⁰ Bij in werking treden van de Wet Kwaliteitsborging voor het bouwen gelden de eisen voor het opdrachtdossier aan de opdrachtgever zoals dan beschreven wordt in artikel 757a van het Burgerlijk Wetboek. De wet kwaliteitsborging bouwen wijzigd dit artikel van het Burgerlijk Wetboek.

“De uitdaging voor de architect is natuurlijk een ontwerp te maken dat door iedereen gedragen wordt, maar soms zijn de eisen en wensen van de verschillende partijen nauwelijks met elkaar te rijmen. Een flinke dosis inventiviteit, inspanning, geduld, diplomatie en overredingskracht is daarom onontbeerlijk”

Interventie Sint Janskerk, Gouda.

Eisen

1. Het restauratie-architectenbureau opereert als onafhankelijk adviseur.
2. Het restauratie-architectenbureau adviseert de opdrachtgever omtrent het team dat nodig is voor de specifieke opgave.
3. Het restauratie-architectenbureau stuurt op kwaliteit en realisatie van ambitie, bijvoorbeeld door in het eigen bureau het ontwerp en tekenwerk te verzorgen.
4. Bij samenwerking met andere architectenbureaus (zoals bij grootschalige herbestemmingen) worden rollen helder gedefinieerd en wordt er bij voorkeur op gelijke voet (niet in onderaanneming) gewerkt, om de onafhankelijke rol te kunnen borgen.
5. Het restauratie-architectenbureau heeft bij voorkeur gedurende het gehele traject een regierol, om de ontwikkelde kennis en kwaliteit van de planvorming in de uitvoering te kunnen bewaken.
6. Het restauratie-architectenbureau draagt zorg voor de archivering van het proces en revisie van de operatie.
7. Het restauratie-architectenbureau blijft zo mogelijk betrokken bij het onderhoud en/of monitort na oplevering de gevolgen van zijn handelen.

Inleiding

1 Ethiek

2 Kennis

3 Visie

4 Regie

Bijlage 1

Samenhang bouwkundig advies (url 2001) en restauratievisie & ontwerp (URL 1001)

Bijlage 2

Restauratieladder

Bijlage 3

Definities en begrippen

Bijlage 4

Bronvermelding

Bijlage 5

Vergunningplicht: wetten en verordeningen

BIJLAGE 1 SAMENHANG BOUWKUNDIG ADVIES (URL 2001) EN RESTAURATIEVISIE & ONTWERP (URL 1001)

Er zijn twee uitvoeringsrichtlijnen van toepassing op de werkzaamheden van het restauratie-architectenbureau:

- **URL 1001:** uitvoeringsrichtlijn voor restauratievisie en ontwerp
- **URL 2001:** uitvoeringsrichtlijn voor bouwkundig advies monumenten

De samenhang tussen beide URL-en is hieronder inzichtelijk gemaakt aan de hand van de indeling die gehanteerd wordt in de Standaardtaakbeschrijving (STB).

Renvooi

	STB-fase van ondergeschikt belang in betreffende URL
	STB-fase van bovengeschikt belang in betreffende URL

Stap (volgens STB)	URL 1001 Restauratievisie en ontwerp	URL 2001 Bouwkundig advies monumenten
01 Initiatief / haalbaarheid	Definiëren van de opgave, aantrekken van en regie over deskundigen met aanvullende expertises, haalbaarheidsstudies, verduurzamingsadvies w.b. energieprestatie.	Formuleren van gewenste aanvullende expertises voor technisch herstel.
02 Projectdefinitie	Definiëren van de scope van het project, begeleiding programma van eisen, benoemen van de interventieruimte gebaseerd op waardenbepaling.	Definiëren van de omvang van het technisch herstel met de hiervoor geldende uitgangspunten conform de Restauratieladder.
03 Structuurontwerp	Inmeten en tekenen van bestaande toestand (2D, 3D), toegespitst op schetsontwerp voor aanpassing bestaande functie of herbestemming. Geldt voor ingrepen in historische context, van landschappelijk tot detail. In het structuurontwerp worden geïntegreerd: <ul style="list-style-type: none">- diverse waardenstellende onderzoeken;- onderzoek constructieve veiligheid;- onderzoek bouwfysica;- onderzoeken asbest, natuur en milieu;- onderzoeken preventieve maatregelen brand, water etc. Dit resulteert in een onderbouwde restauratievisie.	Inmeten en tekenen van bestaande toestand (2D, 3D) met opname en calculatie toegespitst op 'advies bouwtechnisch herstel'.

Inleiding

1 Ethiek

2 Kennis

3 Visie

4 Regie

Bijlage 1
Samenhang bouwkundig advies (url 2001) en restauratievisie & ontwerp (URL 1001)

Bijlage 2
Restauratieladder

Bijlage 3
Definities en begrippen

Bijlage 4
Bronvermelding

Bijlage 5
Vergunningplicht: wetten en verordeningen

Stap (volgens STB)	URL 1001 Restauratievisie en ontwerp	URL 2001 Bouwkundig advies monumenten
04 Voorontwerp	Het uitwerken van de ingrepen in het monument, toetsen haalbaarheid (ethisch, technisch, vergunning, financieel). Voeren van regie over de erbij betrokken adviseurs.	
05 Definitief Ontwerp	Uitwerken van voorlopig ontwerp tot definitief ontwerp (zie ook STB). Toegespitst op monumenten: restauratievisie, verantwoording ingrepen.	
06 Technisch Ontwerp	Technische uitwerking definitief ontwerp, al het tekenwerk (bestaand en nieuw), toegespitst op de beoogde ingrepen.	Uitwerking bouwtechnisch herstel, mede gebaseerd op: <ul style="list-style-type: none"> - interpretatie diverse waardenstellende onderzoeken; - interpretatie onderzoek constructieve veiligheid; - interpretatie materiaaltechnisch onderzoek - interpretatie onderzoek bouw fysica; - interpretatie onderzoeken asbest, natuur en milieu; - interpretatie onderzoeken preventieve maatregelen brand, water, etc.
07 Prijs- en contractvorming		Selectie aannemers. Aanbesteding. Nota's van inlichtingen. Gunning.
08 Uitvoerings-gereed Ontwerp	Uitwerkingen voor de beoogde ingrepen: bijwerken visie, uitvoeringstekeningen, details en slooptekeningen.	Uitwerkingen voor technisch herstel: bijwerken van tekenwerk, opname en calculatie.
09 Uitvoering – Directievoering	Uitvoeringsbegeleiding op koppeling van techniek en esthetiek, van detail tot uitstaling, materialisering en kleurstelling.	Directievoering technisch herstel, toezien op uitvoering conform contract. Bewaking van planning en budget.
10 Gebruik / exploitatie	Revisie en archivering	Opstellen MeerJarenOnderhoudsPlan (MJOP) en beheerplan. Revisie en archivering.

Inleiding

1 Ethiek

2 Kennis

3 Visie

4 Regie

Bijlage 1

Samenhang bouwkundig advies (url 2001) en restauratievisie & ontwerp (URL 1001)

Bijlage 2

Restauratieladder

Bijlage 3

Definities en begrippen

Bijlage 4

Bronvermelding

Bijlage 5

Vergunningplicht: wetten en verordeningen

BIJLAGE 2 RESTAURATIELADDER

Zie ook **URL 2001** voor eisen aan bouwkundig advies.

Deze bijlage bevat de uitgangspunten voor de beslissingen die door de opdrachtgever vooraf genomen moeten worden bij onderhoud en restauratie van monumenten. De bijlage is een hulpmiddel bij het overleg met de opdrachtgever over de te maken keuzes.

Restaureren is alleen zinvol bij een blijvende betekenis van cultureel erfgoed en de hieraan verbonden waarden. Essentieel hierbij is dat dit erfgoed op een verantwoorde wijze wordt beheerd. Het gaat bij restaureren en beheren om het zoveel mogelijk vertragen van de tand des tijds. De tand des tijds dwingt tot regelmatig ingrijpen, waarbij in beginsel geldt: conserverend herstel. Daarvoor gelden de onderstaande uitgangspunten.

Bij restauratie is waardenstelling (herkennen en erkennen van waarden) door gekwalificeerd personeel, of een ingehuurde expert, altijd de eerste stap. Dit moet aantoonbaar en toetsbaar zijn. De wijze waarop en de mate waarin ingegrepen wordt is pas de tweede stap.

Elke ingreep is in meer of mindere mate een aantasting van de historische waarde(n). Daarom is afwegen of de ingreep überhaupt noodzakelijk is, verstandig: het zich onthouden van een ingreep kan in bepaalde situaties de beste keuze zijn.

Eisen die gesteld worden aan een ingreep:

- Beperk de omvang van de ingreep, 'zo veel als noodzakelijk en zo weinig als mogelijk'.
- De ingreep is degelijk, om (opnieuw) ingrijpen zoveel mogelijk te voorkomen of zo lang mogelijk uit te stellen.
- De ingreep is passend (compatibel) binnen de gegeven situatie (de ingreep leidt niet tot nieuwe schade; reparaties zijn zwakker of gelijk aan de omliggende materialen van het origineel).
- Vervanging gebeurt bij voorkeur in hetzelfde materiaal (of materiaal met dezelfde eigenschappen) of techniek, tenzij dit tot schade zou leiden.

Dit heeft als consequentie voor toekomstige ingrepen dat beoordeeld moet worden of een maatregel

- compatibel¹¹ is en
- herbehandelbaar¹² of
- omkeerbaar (reversibel)¹³.

Op basis hiervan hanteren we onderstaande voorkeursvolgorde (hiërarchie) van restauratiecategorieën: de zogenaamde 'Restauratieladder' (zie tabel). In deze Restauratieladder heeft uit oogpunt van onderhoud en restaureren een ingreep die genoemd staat in een bepaalde regel de voorkeur boven de ingreep in een eronder geplaatste regel.

Welke restauratiecategorie van toepassing is, hangt af van de fysieke samenhang en de historische waardenstelling van het betreffende bouwdeel. Het kan zijn dat voor alle onderdelen van het gebouw of object één restauratiecategorie wordt gekozen, maar er kunnen ook redenen zijn om voor de diverse onderdelen van het gebouw of object verschillende restauratiecategorieën te kiezen.¹⁴

De hier beschreven uitgangspunten vormen overigens ook een goed uitgangspunt bij ingrepen bij gebouwen en objecten zonder de status van beschermd monument.

¹¹ *Compatibiliteit*: Een ingreep of behandeling mag geen schade (in technische of esthetische zin) toebrengen aan het aanwezige historische materiaal. De ingreep zelf dient binnen die randvoorwaarden zo duurzaam mogelijk te zijn.

¹² *Herbehandelbaarheid*: Een ingreep of behandeling moet herhaalbaar zijn na degradatie van de ingreep tot een onacceptabel niveau.

¹³ *Reversibiliteit*: Een ingreep moet volledig omkeerbaar zijn. Of het gaat bij de ingreep om een herkenbare toevoeging, die dankzij de herkenbaarheid weer ongedaan kan worden gemaakt.

¹⁴ *Bijvoorbeeld het repareren van het metselwerk en het verbeteren van de kozijnen in dezelfde muur.*

Inleiding

1 Ethiek

2 Kennis

3 Visie

4 Regie

Bijlage 1
Samenhang bouwkundig advies (url 2001) en restauratievisie & ontwerp (URL 1001)

Bijlage 2
Restauratieladder

Bijlage 3
Definities en begrippen

Bijlage 4
Bronvermelding

Bijlage 5
Vergunningplicht: wetten en verordeningen

Tabel: Hiërarchie van restauratie-categorieën (Restauratieladder)

Restauratiecategorie		Toelichting
1. Conserveren/onderhoud		
2. Repareren		
3. Vernieuwen	a. Kopiëren	Zelfde vorm, zelfde (gelijksoortig) materiaal, zelfde verbindingstechniek
	b. Imiteren	Zelfde vorm, ander materiaal en/of andere verbindingstechniek
	c. Verbeteren	Verbeteren prestatie; oorspronkelijke of aangepaste vorm, ander materiaal en/of andere verbindingstechniek.

Toelichting

In deze hiërarchie van restauratiecategorieën ('Restauratieladder') gaan conserveren, onderhoud en repareren voor vernieuwen. Het materiaal is immers de fysieke drager van de historische waarde. Als conserveren of onderhouden onvoldoende is, gaat men over tot repareren.

Indien onderdelen niet meer gerepareerd kunnen worden of andere zwaarwegende argumenten bestaan (zoals veiligheid), gaat men over tot vernieuwen. Bij vernieuwen bestaan drie opties: kopiëren, imiteren en verbeteren.

Er moet bij vernieuwen (voor de professional) herkenbaar zijn dat sprake is van 'later werk'. Vernieuwen vindt alleen plaats bij:

- bedreiging van het voortbestaan, het verval (van gebouw of gebouwdeel) kan niet gestopt worden;
- technisch falen van een constructie, materiaal of afwerking;
- andere zwaarwegende argumenten.

Als traditionele technische middelen (kopiëren) niet toereikend blijken om een monument te restaureren, dan is het aanvaardbaar om een beroep te doen op bewezen moderne conserverings- en constructie-methoden (imiteren).

Het verbeteren van (onderdelen van) monumenten is alleen van toepassing als een gebruikersdoel (bijvoorbeeld veilig gebruik van een monument of verduurzaming) hierom vraagt en op voorwaarde dat de waardenstelling hiervoor de ruimte geeft.

Inleiding

1 Ethiek

2 Kennis

3 Visie

4 Regie

Bijlage 1

Samenhang bouwkundig advies (url 2001) en restauratievisie & ontwerp (URL 1001)

Bijlage 2

Restauratieladder

Bijlage 3

Definities en begrippen

Bijlage 4

Bronvermelding

Bijlage 5

Vergunningplicht: wetten en verordeningen

BIJLAGE 3 DEFINITIES EN BEGRIPPEN

In deze Beoordelingsrichtlijn worden de onderstaande begrippen gebruikt in de betekenis die in de kolom ernaast vermeld is. Dat sluit uiteraard niet uit dat deze woorden in een ander verband in een andere betekenis gebruikt kunnen worden.

<i>Adviseur</i>	Deskundige gericht op de instandhouding van het monument ten aanzien van bouwtechnische aspecten. ¹⁵
<i>Architect</i>	In restauratie gespecialiseerde architect die is ingeschreven in het Architectenregister, beheerd door het Bureau Architectenregister (BA) of een daarmee vergelijkbaar register in een lidstaat van de EU. ¹⁶
<i>Beoordelingsrichtlijn (BRL)</i>	Het document dat de eisen bevat waaraan een te certificeren organisatie (of product, proces, persoon) moet voldoen om een certificaat te verkrijgen. Ook is de manier waarop certificatie plaatsvindt beschreven.
<i>Certificaat</i>	De kwaliteitsverklaring zoals deze wordt afgegeven door de certificerende instelling (CI) aan een certificaathouder.
<i>Certificaathouder</i>	De rechtspersoon aan wie het certificaat is afgegeven.
<i>Certificerende instelling</i>	De instelling die aan de hand van de uitgevoerde toetsen een certificaat verstrekt aan de certificaathouder en door de Raad voor Accreditatie is geaccrediteerd voor het werkgebied 'bouw' op basis van NEN-EN-ISO/IEC 17065 (certificatie van processen en producten). (In deze BRL ook wel 'CI' genoemd.)
<i>Compatibiliteit</i>	Mate waarin de eigenschappen van het nieuwe materiaal is afgestemd op het bestaande. Een ingreep of behandeling mag geen schade (in technische of esthetische zin) toebrengen aan het aanwezige historische materiaal. De ingreep zelf dient binnen die randvoorwaarden zo duurzaam mogelijk te zijn.
<i>Competentie</i>	Aangetoond vermogen om kennis, vaardigheden en/of houding en persoonlijke kwaliteiten in voorkomende situaties op adequate, doelbewuste en gemotiveerde wijze proces- en resultaatgericht toe te passen.
<i>Conserveren</i>	Werkzaamheden aan (onderdelen van) een gebouw of object om verval te stoppen of dreigende aantasting te voorkomen, met als doel het zoveel mogelijk handhaven van de aangetroffen staat.
<i>Eigen personeel</i>	Personeel direct in dienst van de certificaathouder. Daaronder personeel dat in juridische zin bij moeder- of zusterbedrijf in dienst is, maar in praktische zin als werknemer van de certificaathouder functioneert. Stagiairs vallen niet onder de noemer eigen personeel.
<i>Entiteit</i>	Een identificeerbare eenheid binnen een grotere organisatie die wat betreft kennis en ervaring voldoet aan de eisen van deze BRL.

¹⁵ Bij voorkeur een adviesbureau dat voldoet aan de EMA-criteria. Adviseurbureaus die erkend zijn op basis van BRL 2000 EMA, voldoen aan de deskundigheidseisen die gelden voor het realiseren van de door ERM voorgestane restauratiekwaliteit.

¹⁶ Bij voorkeur een architectenbureau dat voldoet aan de criteria voor Erkend Restauratie-Architectenbureau. Architectenbureaus die erkend zijn op basis van de BRL 1000, voldoen aan de ambities en uitgangspunten die gelden voor het realiseren van de door ERM voorgestane restauratiekwaliteit.

Inleiding

1 Ethiek

2 Kennis

3 Visie

4 Regie

Bijlage 1

Samenhang bouwkundig advies (url 2001) en restauratievisie & ontwerp (URL 1001)

Bijlage 2

Restauratieladder

Bijlage 3

Definitie en begrippen

Bijlage 4

Bronvermelding

Bijlage 5

Vergunningplicht: wetten en verordeningen

<i>Externe kwaliteitsbewaking (EKB)</i>	Een certificerende instelling bewaakt als externe partij of het kwaliteitssysteem en de uitvoeringspraktijk van de certificaathouder aan de eisen van de BRL/erkenningregeling voldoen.
<i>Herbehandelbaar(heid)</i>	Herbehandelbaarheid betekent dat wanneer de behandeling is gedegradeerd tot een niet-acceptabel niveau, het mogelijk moet zijn om een nieuwe behandeling aan te brengen.
<i>Herhalingstoets</i>	Eerste toets of audit van een nieuwe toetscyclus van vier jaar waarin een auditteam van de certificerende instelling met verschillende auditoren nagaat of de certificaathouder nog aan de eisen van de BRL en URL voldoet en het certificaat voortgezet kan worden. Een succesvol afgelegde herhalingstoets leidt tot een nieuw certificaat.
<i>Imiteren</i>	Vervaardigen van een nieuw onderdeel in de oorspronkelijke vorm, met gebruikmaking van oorspronkelijke of modernere materialen. Dit kan met dezelfde (oorspronkelijke) of andere verbindingstechnieken.
<i>Instandhouding</i>	Het proces van voorbereiding en uitvoering, gericht op het fysiek handhaven en laten functioneren van gebouwen of objecten en hun onderdelen, door middel van conserveren, onderhouden, repareren, kopiëren, imiteren en verbeteren.
<i>Karakteristiek gebouw of object</i>	Een gebouw of object, dat niet als monument is beschermd, maar een kenmerkend onderdeel vormt van een beschermd gezicht (naar het oordeel van burgemeester en wethouders).
<i>Kopiëren</i>	Vervaardigen van een nieuw onderdeel in oorspronkelijke vorm met gebruikmaking van oorspronkelijke verbindingstechnieken en oorspronkelijke of gelijke/gelijksoortige materialen.
<i>Kwalificatie</i>	Bewijs van persoonlijke eigenschappen, opleiding, training en/of werkervaring.
<i>Monument</i>	Een onroerende zaak die deel uitmaakt van het cultureel erfgoed (gebouw of object) dat als beschermd is geregistreerd door rijk, provincie of gemeente. Onder monumenten vallen ook gebouwen en objecten die voorbescherming als monument genieten.
<i>Onderhouden</i>	Werkzaamheden aan (onderdelen van) een gebouw of object met als doel het behoud van materiaal en uitstraling, om zo ingrijpender werkzaamheden te voorkomen. Onderhoudswerkzaamheden worden in principe met een regelmatig interval uitgevoerd en voorzien in een periodiek voorzienbare behoefte.
<i>Oprichtgever</i>	De opdrachtgever van de certificaathouder.
<i>Prestatie</i>	De mate waarin een eigenschap (bijvoorbeeld sterkte of waterdichtheid) voldoet aan de eis, uitgedrukt in een grenswaarde en gemeten, berekend of beproefd volgens de bij de eis behorende bepalingsmethode. ¹⁷
<i>Reconstrueren</i>	Het in een vroegere verschijningsvorm terugbrengen.

Inleiding

1 Ethiek

2 Kennis

3 Visie

4 Regie

Bijlage 1

Samenhang bouwkundig advies (url 2001) en restauratievisie & ontwerp (URL 1001)

Bijlage 2

Restauratieladder

Bijlage 3

Definities en begrippen

Bijlage 4

Bronvermelding

Bijlage 5

Vergunningplicht: wetten en verordeningen

¹⁷ Deze definitie wijkt af van de definitie in de *Bouwproducten Verordening (CPR)*. Wanneer een 'prestatie conform de CPR' wordt bedoeld, dan wordt dit vermeld.

Renoveren ¹⁸	Het vernieuwen van (onderdelen van) een gebouw of object om het te laten voldoen aan eigentijdse eisen op het gebied van: veiligheid, functionaliteit, comfort en duurzaamheid (waaronder milieubelasting). Daaronder valt verbeteren.
Repareren	Het uitvoeren van plaatselijke herstelwerkzaamheden waarbij zo weinig mogelijk materiaal wordt vervangen, veranderd of toegevoegd, met gebruikmaking van oorspronkelijke of modernere reparatiematerialen.
Restauratie	Het onderhouden, herstellen, aanpassen, verbeteren of in de oorspronkelijke staat terugbrengen van (onderdelen van) gebouwen of objecten met monumentenstatus dan wel met een duidelijke cultuurhistorische waarde.
Restauratie-architect	Architect met ten minste 5 jaar ervaring met de restauratie en het onderhoud van monumenten, karakteristieke gebouwen en objecten in beschermde gezichten en in dienst van een voor BRL 1000 gecertificeerd bureau.
Restauratie-architectenbureau	Bedrijf dat werkzaam is in de restauratie en het onderhoud van monumenten, karakteristieke gebouwen en objecten in beschermde gezichten. Toelichting: Dit blijkt uit ervaring en vakbekwaamheid door het hanteren van cultuurhistorisch verantwoorde werkwijzen, waarbij wordt recht gedaan aan de waarden van het monument. De inhoud van URL 1001 en URL 2001 is hierbij het inhoudelijk referentiekader. Het bedrijf heeft ten minste één restauratie-architect in dienst.
Restauratievisie	Document dat in beeld brengt wat de spanning is tussen de 'claims' vanuit de omgeving en het (huidige of toekomstige) gebruik, de technische staat van het monument en de cultuurhistorische waarden en vervolgens op welke wijze tot een optimale inpassing van het programma in het monument kan worden gekomen. Toelichting: Het document bevat een kritische beschouwing van programma en gebouw ¹⁹ , op verschillende schaalniveaus. Een goede functionaliteit moet worden gewaarborgd. De ingrepen moeten zich op passende wijze verhouden tot het monument, dit betekent dat deze aanpassingen de waarde van het monument voldoende ondersteunen en tegelijkertijd door hun ontwerp kwaliteit hieraan een nieuw betekenisvolle tijdlaag toevoegen.
Restaureren	Het uitvoeren van herstelwerkzaamheden aan (onderdelen van) gebouwen of objecten met monumentenstatus dan wel met een duidelijke cultuurhistorische waarde, die verder gaan dan normaal onderhoud en tot doel hebben het gebouw in goede staat te brengen met behoud van cultuurhistorische waarden. Daaronder vallen: conserveren, repareren, kopiëren, imiteren en verbeteren.
Reversibiliteit	Een ingreep moet volledig omkeerbaar zijn. Of het gaat bij de ingreep om een herkenbare toevoeging, die dankzij de herkenbaarheid weer ongedaan kan worden gemaakt.

¹⁸ Onder renoveren wordt in het algemeen verstaan: het grondig opknappen en moderniseren van oude woningen, gebouwen of wijk. In de restauratiesector wordt renoveren ook wel gebruikt voor het opknappen van historische gebouwen zonder monumentenstatus. 'Restauratieprojecten' bij een monument of cultuurhistorisch belangrijk gebouw omvatten in toenemende mate ook werkzaamheden die als renovatie gekenschetst kunnen worden. Vooral ook wanneer er sprake is van ander of intensiever gebruik. Bijvoorbeeld werkzaamheden rond het isoleren en het gebruik van uit energetisch oogpunt betere installaties.

¹⁹ Waar gesproken wordt over gebouw of pand wordt tevens object of kunstwerk in waterbouwkundige zin bedoeld.

Inleiding

1 Ethiek

2 Kennis

3 Visie

4 Regie

Bijlage 1

Samenhang bouwkundig advies (url 2001) en restauratievisie & ontwerp (URL 1001)

Bijlage 2

Restauratieladder

Bijlage 3

Definities en begrippen

Bijlage 4

Bronvermelding

Bijlage 5

Vergunningplicht: wetten en verordeningen

Scholingsplan	Een periodiek te actualiseren meerjarig document (ten minste het lopende en daarna volgende jaar) dat beschrijft welke kennis en kunde bij de certificaathouder aanwezig is, hoe deze kennis en ervaring op peil wordt gehouden en welk tekort aan kennis er is en hoe deze lacune wordt opgevuld.
Uitvoeringsrichtlijn (URL)	Een document dat de wijze van inspecteren of adviseren betreft. Een uitvoeringsrichtlijn valt altijd onder een Beoordelingsrichtlijn en moet altijd in samenhang hiermee gelezen worden.
Verbeteren²⁰	Het vervaardigen van een nieuw onderdeel in oorspronkelijke of aangepaste vorm, met gebruikmaking van oorspronkelijke of modernere materialen, waarbij de prestaties worden verbeterd ten aanzien van: veiligheid, functionaliteit, comfort of duurzaamheid (waaronder milieubelasting). Dit kan met gebruikmaking van dezelfde (oorspronkelijke) of andere verbindingstechnieken.
Vernieuwen	Het vervangen van het bestaande door een nieuw vervaardigd onderdeel in een oude vorm. Vernieuwen kan door kopiëren, imiteren of verbeteren.
Vervangen	Het door nieuw gelijk(soortig) materiaal vervangen van een totaal aangetast onderdeel dat niet meer te conserveren, te repareren of opnieuw te gebruiken is.
Voorbescherming	Voorbescherming houdt in dat het vergunningenstelsel van de Erfgoedwet (voor archeologische monumenten) respectievelijk de Wabo (voor andere dan archeologische monumenten) gedurende de procedure tot aanwijzing als beschermd monument van overeenkomstige toepassing is.
Waardenstelling	Het vaststellen van de cultuurhistorische waarde(n) (monumentale waarden) van gebouw of bouwdeel. De waardenstelling beargumenteert waarom bepaalde bouwdelen het behouden waard zijn. Hierbij worden vijf hoofdcriteria gehanteerd: cultuurhistorische waarden, architectuur- en kunsthistorische waarden, situationele en ensemblewaarden, gaafheid en herkenbaarheid, en zeldzaamheid.
Waarschuwing	Een schriftelijke mededeling van de certificerende instelling waarin de gevolgen worden gemeld als binnen een gestelde termijn geen afdoende maatregelen zijn of worden getroffen.

Voor overige termen en definities geldt het 'Begrippenkader Restauratiekwaliteit' op de website www.stichtingERM.nl.

²⁰ Zie ook het begrip *Renoveren*. 'Renoveren' betrekking op het gebouwniveau en 'Verbeteren' op onderdeelniveau.

Inleiding

1 Ethiek

2 Kennis

3 Visie

4 Regie

Bijlage 1

Samenhang bouwkundig advies (url 2001) en restauratievisie & ontwerp (URL 1001)

Bijlage 2

Restauratieladder

Bijlage 3

Definities en begrippen

Bijlage 4

Bronvermelding

Bijlage 5

Vergunningplicht: wetten en verordeningen

BIJLAGE 4 BRONVERMELDING

Het beeldmateriaal is ter beschikking gesteld door leden van de VAWR, de opmaak is verzorgd door Eduard Meeuwssen.

- Pagina 5
 - o fotograaf Léontine van Geffen-Lammers,
 - o citaat: Antoon Burger
- Pagina 6
 - o fotograaf Roos Aldershoff fotografie
 - o citaat Job Roos
- Pagina 7
 - o fotograaf Elinoor Veldman
 - o citaat Helmut Jahn
- Pagina 8
 - o Fotograaf de Bonth van Hulten
 - o Citaat Paul Meurs
- Pagina 9
 - o Fotograaf Bastiaan van de Kraats
 - o Citaat Bastiaan van de Kraats
- Pagina 10
 - o Render Archivolt Architecten
 - o Citaat Job Roos
- Pagina 11
 - o Fotograaf BBM Architecten
 - o Citaat: Enric Miralles
- Pagina 14
 - o Fotograaf Corné de Weert
 - o Citaat Jan Kolen
- Pagina 15
 - o Fotograaf Ruben Riemens
 - o Citaat Rob van Hees
- Pagina 19
 - o Fotograaf Arjen Veldt
 - o Citaat Job Roos
- Pagina 21
 - o Fotograaf Andre Russcher
 - o Citaat Alain de Botton
- Pagina 23
 - o Fotograaf Frank Hanswijk
 - o Citaat Walter van Meijl

Inleiding

1 Ethiek

2 Kennis

3 Visie

4 Regie

Bijlage 1

Samenhang bouwkundig advies (url 2001) en restauratievisie & ontwerp (URL 1001)

Bijlage 2

Restauratieladder

Bijlage 3

Definities en begrippen

Bijlage 4

Bronvermelding

Bijlage 5

Vergunningplicht: wetten en verordeningen

BIJLAGE 5 VERGUNNINGPLICHT: WETTEN EN VERORDENINGEN

Deze bijlage hoort bij paragraaf Regie

In deze bijlage vindt u informatie over de vraag wanneer een vergunning nodig is voor een activiteit aan een monument (A). Ook vindt u informatie over de eisen aan bouwproducten (B) en arbo- en veiligheidsaspecten (C).

A. ACTIVITEITEN (bouwen, wijzigen, slopen)

Vergunningplicht

Als een monument gewijzigd wordt, kan dit op verschillende manieren vergunningplichtig zijn. Het kan zijn dat het valt onder de activiteit 'wijzigen van een monument', onder de activiteit 'bouwen', of beide. Het kan daarnaast ook vallen onder de categorie 'strijdig gebruik' ten opzichte van het vigerende bestemmingplan (in de toekomst het omgevingsplan). Het gaat in alle gevallen om een vergunningplicht op grond van de Wet algemene bepalingen omgevingsrecht (Wabo).

Activiteit 'wijzigen van een monument'

Een vergunning is nodig voor het afbreken, verstoren, verplaatsen, in enig opzicht wijzigen of het herstellen, gebruiken of laten gebruiken van een beschermd monument op een wijze, waardoor het wordt ontsierd of in gevaar gebracht. Dit staat in artikel 2.1, 1e lid, onder f van de Wet algemene bepalingen omgevingsrecht (Wabo).

Op grond van artikel 2.2. 1e lid, onder b van de Wabo kan een provincie of gemeente deze vergunningplicht ook van toepassing verklaren op de aangewezen provinciale en gemeentelijke monumenten.

Activiteit 'bouwen'

Een vergunning is in beginsel nodig voor het bouwen van een bouwwerk. Dit staat in artikel 2.1 1^e lid, onder a van de Wet algemene bepalingen omgevingsrecht (Wabo).

'Strijdig gebruik' ten opzichte van het vigerende bestemmingsplan

Indien sprake is van een gebruik in strijd met een bestemmingsplan²¹, dan is een omgevingsvergunning voor 'strijdig gebruik' nodig. Dit staat in artikel 2.1 1^e lid, onder c van de Wet algemene bepalingen omgevingsrecht (Wabo).

Als sprake is van 'kleine' vergunningvrije bouwactiviteiten conform Bijlage II artikel 2 Bor zijn deze altijd vergunningvrij voor het aspect 'bouwen', ook als de bouwactiviteiten in strijd zijn met het bestemmingsplan. Er is dan geen omgevingsvergunning vereist voor planologische afwijking op grond van artikel 2.1, eerste lid, onder c, van de Wabo.

Bij de 'omvangrijkere' vergunningvrije bouwactiviteiten als bedoeld in Bijlage II artikel 3 Bor is bij strijd met het bestemmingsplan¹ een omgevingsvergunning voor 'strijdig gebruik' vereist.

Vergunningvrij voor het aspect 'bouwen' en/of 'wijzigen van een monument'

Een deel van de werkzaamheden aan monumenten valt onder de categorie Vergunningvrij voor de activiteit 'bouwen' en/of voor de activiteit 'wijzigen van een monument'. Dit op grond van de artikelen 2, 3a en 4a van bijlage II van het Besluit omgevingsrecht (Bor).

Let op: Als sprake is van strijdig gebruik met het bestemmingsplan is wel een omgevingsvergunning voor 'strijdig gebruik' nodig, met uitzondering van 'kleine' vergunningvrije bouwactiviteiten conform Bijlage II artikel 2 Bor.

²¹ of een beheersverordening, een exploitatieplan of de regels gesteld krachtens artikel 4.1, derde lid, of 4.3, derde lid, van de Wet ruimtelijke ordening of een voorbereidingsbesluit voor zover toepassing is gegeven aan artikel 3.7, vierde lid, tweede volzin, van die wet.

Inleiding

1 Ethiek

2 Kennis

3 Visie

4 Regie

Bijlage 1

Samenhang bouwkundig advies (url 2001) en restauratievisie & ontwerp (URL 1001)

Bijlage 2

Restauratieladder

Bijlage 3

Definities en begrippen

Bijlage 4

Bronvermelding

Bijlage 5

Vergunningplicht: wetten en verordeningen

De volgende activiteiten zijn vergunningvrij voor het aspect 'bouwen' en gedeeltelijk ook voor het aspect 'wijzigen van een monument':

1. *Gewoon onderhoud en onderhoud waarbij materiaalsoort, vormgeving, detaillering en profilering niet wijzigen.* Dit is vergunningvrij voor het aspect 'bouwen' en 'wijzigen van een monument'. Dit staat in Bijlage II, artikel 3a van het Bor voor een rijksmonument en 4a voor monumenten.
Bijvoorbeeld:
 - het overschilderen in dezelfde kleur/verfsysteem.
Dit is geen bouwen in de zin van de Woningwet. Er geldt ook geen vergunningsplicht voor het aspect 'wijzigen van een monument';
 - het vervangen van kapotte ruiten of kozijnen door hetzelfde type/materiaalsoort.
Dit is vergunningvrij voor het aspect 'bouwen' op grond van artikel 2, ten eerste, van bijlage II van het Bor. Dit is vergunningvrij voor het aspect 'wijzigen van een rijksmonument' op grond van artikel 3a van bijlage II van het Bor.
 - het opstoppen van rieten daken;
 - het vervangen van enkele dakpannen.
2. *Activiteiten in een monument aan onderdelen zonder monumentale waarde*
Bouwen in, aan, op of bij een monument: activiteiten in, aan of op onderdelen zonder monumentale waarde, maar die wel deel uitmaken van een monument, zijn vergunningvrij voor het aspect 'wijzigen van een monument'. Dit staat in bijlage II artikel 3a van het Bor voor rijksmonumenten en in artikel 4a van het Bor voor rijksmonumenten en andere monumenten. Het bouwen is voorts vergunningvrij voor het aspect 'bouwen' als het bouwwerken zijn als bedoeld in artikelen 2 en 3 van Bijlage II van het Bor.
3. *Bouwen in beschermde stads- en dorpsgezichten*
Inpandige veranderingen en bepaalde activiteiten op achtererven zijn vergunningvrij voor het aspect 'bouwen', mits het resultaat niet zichtbaar is vanaf het openbaar gebied en het bouwen betreft als bedoeld in de artikelen 2 en 3 van het Bor.
Dit staat in Bijlage II artikel 4a, tweede lid, van het Bor.

Ad 1 t/m 3: Als de activiteiten genoemd onder 2 en 3 en de activiteit 'het vervangen van kapotte ruiten of kozijnen door hetzelfde type/materiaalsoort' genoemd onder 1 plaatsvinden in een bouwwerk met een gebruik dat strijdig is met het bestemmingsplan, dan is een omgevingsvergunning voor 'strijdig gebruik' nodig. Daarvoor geldt op grond van artikel 4a van Bijlage II van het Bor de verkorte procedure voor zogenaamde 'kruimelgevallen' in de Wet Ruimtelijk Ordening (procedure van 8 weken in plaats van de reguliere procedure van 24 weken).

Ad 1: Onderhoud wordt beschouwd als een vorm van verbouwen, waarbij het uiterlijk – beoordeeld naar de detaillering, profilering en vormgeving – gelijk blijft. Hiervoor is geen omgevingsvergunning noodzakelijk.

- Voor rijksmonumenten gelden eisen zoals beschreven in de brochure *Vergunningvrij*, versie 2.2, RCE, 1-1-2018.
- Voor gemeentelijke monumenten en provinciale monumenten gelden de regels uit de gemeentelijke of provinciale verordeningen.

Constructieve wijzigingen

Constructieve wijzigingen zijn altijd vergunningplichtig als het gaat om een verandering van de draagconstructie.

Andere constructieve wijzigingen zijn vergunningvrij voor het aspect 'bouwen' mits het gebruik niet strijdig is met het bestemmingsplan. Als wijziging plaatsvindt aan monumentwaardige onderdelen geldt wel een vergunningplicht voor het aspect 'wijzigen van een monument'.

Afwijken van Bouwbesluit 2012 bij monumenten mogelijk onder vergunning

Voor de restauratie van een monument gelden in beginsel de voorschriften voor een verbouwing zoals omschreven in het Bouwbesluit 2012. Op grond van artikel 1.13 van het Bouwbesluit 2012 blijft een voorschrift voor een verbouwing echter buiten beschouwing als aan de omgevingsvergunning

Inleiding

1 Ethiek

2 Kennis

3 Visie

4 Regie

Bijlage 1

Samenhang bouwkundig advies (url 2001) en restauratievisie & ontwerp (URL 1001)

Bijlage 2

Restauratieladder

Bijlage 3

Definities en begrippen

Bijlage 4

Bronvermelding

Bijlage 5

Vergunningplicht: wetten en verordeningen

voor de restauratie van een monument een voorschrift is verbonden dat afwijkt van het voorschrift in het Bouwbesluit 2012. Het voorschrift dat aan de omgevingsvergunning voor de restauratie van een monument verbonden is, komt hiervoor als het ware in de plaats. Omdat hiermee mogelijk niet wordt voldaan aan alle voorschriften uit het Bouwbesluit 2012, kan dit tot gevolg hebben dat de gebruiksmogelijkheden van het monument worden beperkt.

De website www.monumenttoezicht.nl geeft voor verschillende werkzaamheden aan gebouwde monumenten praktische handvatten om de vergunningplicht te bepalen

B. MATERIALEN (BOUWPRODUCTEN)

Bouwproducten moeten aan bepaalde kwaliteitseisen voldoen. De wijze waarop de fabrikant moet vastleggen aan welke kwaliteitseisen een bouwproduct voldoet is wettelijk voorgeschreven in de Europese Verordening Bouwproducten nr. 305/2011/EU (Construction Products Directive, CPR) wanneer dat product onder CE-markering wordt geleverd. Hiermee is verhandelen van bouwproducten binnen de EU vereenvoudigd.

Wat zijn bouwproducten

Bouwproducten zijn producten die in de handel verkrijgbaar zijn. Bouwproducten die op locatie gemaakt worden (bijvoorbeeld een ter plaatse gemengde mortel) vallen niet onder de Verordening. Ook materialen of voorwerpen die speciaal voor een restauratie gemaakt worden vallen niet onder de CPR.

Wat is CE-markering voor bouwproducten en wanneer is dit verplicht?

Voor bouwproducten geldt een verplichte CE-markering als voor het product een geharmoniseerd normblad door de Europese Commissie is afgekondigd in het OJEC²². In zo'n normblad zijn de essentiële kenmerken (producteigenschappen) vastgelegd waarover de producent de van toepassing zijnde waarde kan aangeven in de verplichte prestatieverklaring van de fabrikant. U vindt de CE-markering op het etiket of in de bij het product gevoegde informatie.

De essentiële kenmerken hebben onder meer betrekking op sterkte (constructieve veiligheid), brandveiligheid, gezondheid, gebruiksveiligheid, hygiëne, energiezuinigheid en duurzaam gebruik van natuurlijke hulpbronnen.

Gevolgen van de CPR bij monumenten

Overheidsopdrachtgevers, of daarmee vergelijkbare opdrachtgevers met een monopoliepositie, mogen bij aanbestedingen geen eisen stellen voor andere kenmerken dan de essentiële kenmerken in de prestatieverklaring (deze zijn verwoord in Annex ZA van de geharmoniseerde norm). Ook mogen deze organisaties bij aanbestedingen geen private keurmerken eisen voor die producten.²³

C. ARBEIDSOMSTANDIGHEDEN EN VEILIGHEID

Een bedrijf moet de Nederlandse Arbeidsomstandighedenwet en daarop gebaseerde uitwerkingen, of gelijkwaardige buitenlandse uitwerkingen van de Europese Kaderrichtlijn Arbeidsveiligheid, in acht nemen.

²² OJEC = Official Journal of the European Community.

²³ Dit geldt ook als er sprake is van vrijwillige CE-markering van een bouwproduct op basis van een Europese technische goedkeuring (ETG of ETA). Bij het ontbreken van een geharmoniseerd normblad kan een producent op vrijwillige basis zijn product in de markt plaatsen met een vrijwillige prestatieverklaring met CE-markering.

Inleiding

1 Ethiek

2 Kennis

3 Visie

4 Regie

Bijlage 1

Samenhang bouwkundig advies (url 2001) en restauratievisie & ontwerp (URL 1001)

Bijlage 2

Restauratieladder

Bijlage 3

Definities en begrippen

Bijlage 4

Bronvermelding

Bijlage 5

Vergunningplicht: wetten en verordeningen

Naast werkgevers, hebben ook opdrachtgevers een verantwoordelijkheid voor een gezonde en veilige werkomgeving. Zij dienen goede randvoorwaarden te creëren om gezond en veilig te werken.

Elke opdrachtgever zorgt ervoor dat in de ontwerpfase van een bouwproject rekening wordt gehouden met de verplichtingen voor de arbeidsomstandigheden die gelden in de uitvoeringsfase. Dit betekent dat een bouwproject gezond en veilig gerealiseerd moet worden en binnen de grenzen van de Arbeidsomstandighedenwet.

De aanwezige machines moeten voldoen aan het Warenwetbesluit machines, of gelijkwaardige buitenlandse uitwerkingen van de Europese Machinerichtlijn (2006/42/EG).

Inleiding

1 Ethiek

2 Kennis

3 Visie

4 Regie

Bijlage 1

Samenhang bouwkundig advies (url 2001) en restauratievisie & ontwerp (URL 1001)

Bijlage 2

Restauratieladder

Bijlage 3

Definities en begrippen

Bijlage 4

Bronvermelding

Bijlage 5

Vergunningplicht: wetten en verordeningen